

Édes Anyanyelvünk

XXIV. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

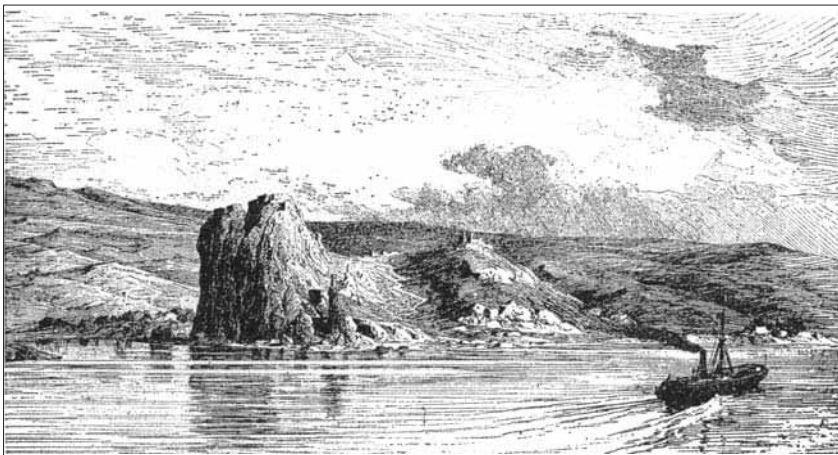
2002. DECEMBER

ÁRA: 100 FORINT

Nyelvjárásgyűjtés a Csallóközben

A Miskolci Egyetem magyar szakos hallgatóival 2002 októberében a Csallóköz nyelvjárásának megismerésére, mai nyelvi állapotának feltárására keltünk útra. Korábbi, kárpátaljai gyűjtésünkhöz hasonlóan (l. Édes Anyanyelvünk 2002/1: 11) az idős emberek nyelvét, nyelvhasználatát, az archaikus nyelvjárást rögzítettük magnetofonszalagra.

A csallóközieket vendégszerető, magyarságukhoz ragaszkodó, nyelvüket őrző, jó embereknek ismertük meg. Fogadásunkra szeretettel készültek, 6–10 fős csoportjainkat házukba invitálták, kérdéseinkre – munkánkat segítve – részletesen válaszoltak, olykor azzal búsítottak tőlünk, hogy visszavárnak minket. A települések és az adatközlők kiválasztásában, programjaink megszervezésében nyújtott segítségükért a pozsonyi egyetem vendégtanárának, *Vörös Ottónak* és tanítványainak mondunk köszönetet.

Dévény várának romjai

Odaérkezésünk napján az elsősorban nem nyelvjárásáról híres Bősön gyűjtöttünk, majd falubeli kísérőnk érdekességként működés közben mutatta be a monumentális vízlepcsőt. Ottlétünk második napját a szenci *ő-zó* nyelvjárásziget tanulmányozására fordítottuk. Éberhard község magyarjai, akik tudatosan ragaszkodnak hangtanilag a szege-dire emlékeztető nyelvjárásukhoz, emlékeztükben őrzik egykori földesurukat, Apponyi Albert grófot, akinek a községben épített kastélya ma a környék jó nevű iskolájaként működik. Munkánkat befejezve Pozsonyba utaztunk, s ott megcsodáltuk a koronázó dómot, melynek tornyán a magyar korona hárommázsás arany másolata jelzi, hogy itt koronázták a magyar királyokat és királynékat. Sétáltunk a reneszánsz kori városháza udvarán, s láttuk azt a toronyba fűrődött ágyúgolyót, amely máig Napóleon katonáira emlékezteti a város lakóit. Annak az épületnek a kapujában is megálltunk, ahol elsőként zongorázott nagyközönség előtt a 12 esztendőes Liszt Ferenc. Gondolatban tiszteltük a régi országgyűlés épülete előtt, ott, ahol a magyar nyelvet hazánkban hivatalossá tevő 1844-es törvényt beiktatták. Kirándulásunkon eljutottunk egészen a történelmi Magyarország határáig, megnéztük a dévényi várat, melynek tövében Ady soraira emlékeztünk: „Szabad-e Dévénynél betörnöm / Új időknek új dalaival?”

A komáromi városnézés és a hazautazás előtt a Dunaszerdahelytől nem messze fekvő Nyékvárkony község néhány idős lakosát kerestük fel. Meséltek nekünk tündérekéről és boszorkányokról, fogságról, kitelepítésről és békés családi életéről, régi vigasságokról. Az adatközlőnek és a gyűjtőnek is könnyű gyűlt a szemébe, amikor egy idős asszony a régi aratásokról mesélt: a búzaföldön egymás mellett felsorakoztak a férfiak kaszával a kezükben, s az első kaszasuhintás előtt mindannyian letérdeltek és imádkoztak. Imádkoztak az áldott földért, az életért, a mindennapi kenyérért. Az itt élők, bár már nem aratáskor, ma is ezt teszik – magyarként magyarul.

Gréczi-Zsoldos Enikő

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Az információ
becsomagolása

Szentiványi Tibor:
Nyelvünk rejtett
dimenziói

Dr. Grétsy Zsombor:
Ábécénk néhány
érdekessége

Balog Lajos:
Alliteráló agyrémek
arszenálja

Deme László:
Az „áf ponttól”
a végpontig

Péntek János:
Magyarországon sem?

Zimányi Árpád:
„Kihátrál a segítség
mögül”

Büky László:
Landol

**És: nyelvi mozaik,
új szavak, új könyvek,
nyelvi játékok,
az anyanyelvi mozgalom
eseményei**

Önkifőzde

Az éjjel-nappal nyitva tartó bolt helyére új üzlet költözött. A cégtábláján ezt a szót látom: „Önkifőzde”.

Önkiszolgáló üzleteket már ismerek. Ezekben a boltokban a vásárló maga választja ki az árut, beteszi a kosarába, és a pénztárnál fizet, tehát önmagát szolgálta ki.

Kíváncsi voltam, mi történhet az „önkifőzdeben”. Az üzlet önmagát főzi ki, vagy a vendégek maguk készítik el a nyersanyagból az ételt, amelyet el akarnak fogyasztani? Szó sem volt róla. Az „Önkifőzde” néven működő vállalkozás egyszerűen önkiszolgáló étterem volt. Csak éppen a tulajdonosai álltak hadilábon a magyar nyelvvel.

Vezényi Pál

FELHÍVÁS

Felhívjuk szövetségünk tagjainak szíves figyelmét, hogy a jövő évi tagdíj befizetésére szolgáló csekket e számunk borítékában találhatják.

*

Kedves Olvasóink, Előfizetőink! Közleg a személyi jövedelemadó befizetésének időpontja. A korábbi évekhez hasonlóan ismét kérjük, hogy adójuk 1%-ával szövetségünket támogassák. Adószámunk: 19663155-1-43. Köszönjük!

Anyanyelvpolók Szövetsége

TARTALOM

Gréczi-Zsoldos Enikő: Nyelvjárásgyűjtés a Csallóközben	1
Vezényi Pál: Önkifőzde	2
Maróti István kérdéseire válaszol Fábián Pál	3
Balázs Géza: Az információ becsomagolása	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Szentiványi Tibor: Nyelvünk rejtett dimenziói	6
Dr. Grétsy Zsombor: Ábécénk néhány érdekessége	7
Büky László: Landol	8
Péntek János: Magyarországon sem?	9
Zimányi Árpád: „Kihátrál a segítség mögül”	9
Soproni János: Konszenzus	10
Timár György: <i>Szín</i> szavunk etimológiájához	10
Balog Lajos: Alliteráló agrémek arzenálja	11
Láng Miklós: Írogatok	11
Komoróczy György: Megjelent a Román–magyar közigazgatási szótár	12
Heltainé Nagy Erzsébet: Új stilisztikai kézikönyv – kutatóknak és diákoknak	12
Minya Károly: Nyelvünkben a világ	13
Bencédy József: A szociolingvisztikáról egy szöveggyűjtemény kapcsán	13
Deme László: Az „áf ponttól” a végpontig	14
Szűts László: Anyanyelvi rejtvénytár	14
Az anyanyelvi mozgalom eseményei	15
Benő Attila: Szabó T. Attila Nyelvi Intézet	16
K. Gy.: A magyar nyelv napjai Marosvásárhelyen	16
Új szavak, kifejezések (22.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Dóra Zoltán: Almárium, szilvórium, sem(m)inárium	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Telefon: 352–8981

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. A lap a Világhálón is olvasható: http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. HELIR, a Bp.-i HÍRKER Rt., a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. HELIR ügyfélszolgálatánál, Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), postacím: Magyar Posta HELIR, 1900 Budapest. Ara: 100 Ft. A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes zöldszám: 06 80 444-444. Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**, a **József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány**, az **Oktatási Minisztérium**,

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma**, valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 311-5659/156
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

„Nem kenyerem a harsány nyelvművelés”

Fábián Pál, a nyelvtudomány doktora, professor emeritus válaszol Maróti István kérdéseire

Fábián Pál 1922. december 21-én született Szombathelyen. 1946-ban Eötvös-kollégistaként a budapesti egyetemen szerezte oklevelét. Pécselt gimnáziumi tanár, majd igazgató; 1950-től a Budapesti Pedagógiai Főiskola tanszékvezető tanára; 1955-től az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékén adjunktus, docens, egyetemi tanár, tanszékvezető. 1991-ben vonult nyugalomba. – Az MTA Nyelvművelő Bizottságában, Helyesírási Bizottságában, majd Magyar Nyelvi Bizottságában irányító tisztségeket viselt. – A Magyar Nyelvtudományi Társaság magyar nyelvi szakosztályának elnöke.

– Amikor ezt a beszélgetést rögzítjük, a közelgő 80. születésnap alkalmából szeretnék együtt felidézni egy eredményekben gazdag tanári és nyelvész pályakép jelentős pillanatait. Professzor Úr, vajon milyen meghatározó körülmények befolyásoltak Téged, hogy számodra a tanárság és a nyelvészet a kezdetektől összefonódott?

– Tanárcsaládból származom. Először Sárváron, majd Szombathelyen éltek a szüleim. Mindig olyan családi légkör vett körül, amely a tanárság felé terelte szándékaimat és akaratomat. Nővérem rajztanár volt, bátyám is tanári diplomát szerzett. Kitüntetéssel érettségiztem, bár matematikából és fizikából gyengébb voltam. Az irodalmi önképzőkörben viszont lelkesen tevékenykedtem, és én voltam Magyarosan című nyelvészeti folyóiratnak az osztályfelelőse.

– Ekkor bizonyára még magad sem gondoltad, hogy első tanulmányodat épp e folyóirat hasábjain jelentetted meg a sportnyelvről 1947-ben.

– Valóban nem. Amikor 1946-ban jelentkeztem az Eötvös-kollégiumba, Pais Dezső vizsgáztatót nyelvészetből. Kérdezte, honnét jövök, kit ismerek Szombathelyen. Fölfedeztünk közös ismerősöket is, ami megnyugtatta. Azután következett a felvételi kérdés. Keressek tetszés szerint egy címszót az Oklevélszótárban. Ráböktem az *almárium* szóra, ennek eredetét kellett meghatároznom. Némi gondolkodás után úgy véltem, hogy e szavunk a latin *armarium* változata. Pais tanár úr persze ennyivel nem elégedett meg, hisz arra volt kíváncsi, vajon az *r*-ből hogyan lett az *l*. Disszimiláció, mondtam. A tanár úr rám nézett a szemüvege fölött, és ezzel a felvételi vizsga, váratlanul bár, de befejeződött. Eltaláltam ugyanis a legmegfelelőbb szakszót erre a jelenségre. Ettől a tanár-diák találkozástól kezdve nem is vesztettem el Pais Dezső figyelmét. Amikor elérkezett a szakdolgozat megírásának ideje, nála jelentkeztem. Eszembe jutott, hogy a Magyarosan példányait otthon őrzöm, ezért megkérdeztem, megírhatom-e a folyóirat történetét. A dolgozat a bíráló egyetértésével megszületett.

– Életpályád kezdetektől a tudatos tevékenység jellemezte. A tanári hivatás művelése és a nyelvtudománnyal való foglalkozás összefonódott egymással.

– Azt vallom, hogy jól dolgozni egyetemi katedrán igazán az tud, aki az általános tanári feladatokat is vállalja. Én voltam köztanár, szakfelügyelő, majd igazgató. Úgy kerültem a Pedagógiai Főiskolára, hogy ilyen módon a tanári pálya fokozatait rövid idő alatt a gyakorlatban is megismerhettem. Sajnálatos és megbocsáthatatlan kultúrpolitikai hibának tartom, hogy 1955-ben a pesti főiskolát feloszlatták. Ez azért is volt akkor érthetetlen, mert az akkori politikai és ideológiai viszonyok között vitathatatlanul tisztességes, elsősorban szakmai orientáltságú intézmény volt. A mi tanszékünk tagja volt például Rácz Endre, Németh G. Béla, Szende Aladár, Szemere Gyula, Bencédy József, Hernádi Sándor is.

– Kutatási területeidet úgy határozad meg, hogy ezek a helyesírás, a nyelvművelés, a stilsztika, a szókészlet. A fő irány azonban a helyesírás és a nyelvművelés maradt. Milyen szándékok befolyásoltak ebben a döntésedben?

– A kettő elválaszthatatlan. A magyar helyesírás egysége a nemzeti egységnek a szimbóluma is. Mindenáron tenni kell tehát azért, hogy a helyesírás

ne züljön szét az országon belül és kívül. Ha egy nemzet együtt akar maradni, akkor a nyelvnek is, helyesírásának is egységesnek kell lennie.

– Milyen veszélyek fenyegetik manapság a helyesírás egységét?

– A veszélyhelyzet mindig fennáll, mert sosem tudja az ember, hogy nem jön-e valaki, akinek megváltozott helyesírási gondolatai támadnak. Ilyen például, hogy szüntessük meg az *ly*-t, és vezessük be helyette a *j*-t. A nyelvi mérlegelés mellett soha nem szabad elfelejteni, hogy az *ly* eltörölése milyen pénzügyi terheket okozna.

– Aki fellapozza könyveidet, cikkeidet, tanulmányaidat, érzékelheti kutatásaidban a sokirányúságot. Foglalkoztattak az orvosi szavak, a sportnyelv megújítása, a kémiai szótár, az idegen szavak ügye, általában a szaknyelvek kutatása.

– Ez a sok irány végeredményben mind egyirányú. Meggyőződésem, hogy a magyar helyesírásnak nemcsak a köznyelvre nézve kell egységesnek lennie, hanem meg kell teremteni a tudománysszakok közti helyesírási átjárhatóságot is. Arra gondolok, hogy, mondjuk, egy biológus ne írja másképp ugyanannak a szövetscsoportnak vagy baktériumnak a nevét, mint ahogy az orvosok szokták.

– Erről jut eszembe: hogyan vélekedsz az idegen szavak használatáról, annak indokoltágáról vagy indokolatlanságáról? Ezt a kérdést számtalan esetben heves viták kísérik.

– Ami az idegen szavak használatát illeti, több irányzat van a magyar nyelvművelés történetében. Van egy türelmes irányzat, ennek képviselője volt például Zolnai Béla, aki a stilsztika felől nézte a problémakört, és a műkedvelő purista lelki alkata című halhatatlan pamfletjében megsemmisítő kritikával illette a túlzó nyelvművelőket, akik az idegen szavakat mindenáron ki akarják irtani a nyelvből. A nyelv sem él valami lombkiban, a külvilágtól elzárva. Mi is veszünk át folyamatosan idegen szavakat, és tőlünk is átkerülhetnek szavak más nyelvekbe. Gondoljunk például a *huszár*-ra, a *kocsi*-ra, a *puszta*-ra, a *gyulás*-ra. Ami engem illet, én a türelmes irányzatnak vagyok a híve. Azt gondolom, semmi megbotránkoztató dolog nincs abban, hogy idegen szavakkal élünk, csak azt nem szeretem, amikor valaki renyhességéből, tudatlanságából, a stílusérzék hiányából hajszolja az idegen kifejezéseket.

– Beszélgetésünk nem volna teljes, ha nem érintenénk, hogy 1964-től öt évig vendégprofesszor voltál Olaszországban, Padovában, az egyetemen.

– Az 1960-as években megújított magyar–olasz kulturális csereegyezménynek köszönhetően kaptam meghívást.

– Tapasztalataidat távozásod után egy nyelvkönyvben összesíttetted.

– Akkor volt felerősödőben a beszédközpontú nyelvoktatás, tehát a beszédre épülő gyakorlat, kevés nyelvtan. Olaszországban is ez a direkt módszer hódított. Ennek ellenére úgy döntöttem, hogy egy hagyományos magyar nyelvtant írok táblázatokkal, magyarázatokkal, célirányos feladatokkal. És nem bántam meg!

– Ennek a beszélgetésnek a helyszíne a Petőfi Irodalmi Múzeum. Talán ezért is indokolt megemlíteni Kosztolányi Dezső nyelvművelés-történeti helye és szerepe című tanulmányodat, amely 1986-ban jelent meg.

– Kosztolányi Dezsőt úgy állítja be az irodalomtudomány is, meg a nyelv-tudomány is, hogy közte és a hivatalos nyelvészet között súlyos ellentétek feszültek, mert Gombocz Zoltán nem vett részt a Magyarosan nyelvművelő mozgalomban. Én viszont bizonyítani tudtam, hogy Kosztolányi és Gombocz a színpalak mögött tulajdonképpen összedolgoztak. Ha Kosztolányinak nyelvészeti problémája volt, akkor Gomboczhoz fordult. Kosztolányi nyelvművelő írásaiban a legcsekélyebb nyelvtudományi hiba sincs.

– Mi ma a nyelvművelés feladata és szerepe?

– Én a nyelvművelésnek a csendesebb fajtáját szeretem. Nem kenyerem a harsány nyelvművelés. Ennél sokkal bensőségesebb és mélyrehatóbb a nyelvnek és a társadalomnak a kapcsolata. A legnagyobb baj az, hogy az iskolai oktatásban valahogy félrecsúszott a nyelvészet és az irodalom tanításának az aránya. Aki irodalmat akar tanítani, és ezt nyelv nélkül teszi, az helytelenül tanítja az irodalmat. És ez fordítva is igaz. Aki úgy nyelvészkedik, hogy nincsenek irodalmi példák a birtokában, az rossz nyelvművelő.

– Milyen a mai egyetemi fiatalság beszéd- és magatartás-kultúrája?

– Köszönöm, hogy ezt megkérdezted tőlem. Az idősebbek közül nem kevesen úgy vélekednek, hogy a fiatalokkal sok a baj. Hidd el nekem, nem rosszabbak, mint mi voltunk. Okosak, tanulni akarnak, csak annak nyíjtját kell tudni, hogyan lehet hozzájuk közel kerülni.

– Egy tanártársad a következőket írta rólad: értékörző vagy, az anyanyelv szeretetére és megbecsülésére buzdítasz, jellemző rád az elegáns könnyedség, a természetes egyszerűség és a logika, a szorgalom, a pontosság, a megbízhatóság, a higgadtság, a bölcsesség, a figyelmisség. Ennek a jellemzésnek minden gondolatával, minden szavával egyetérték. Professzor Úr, születésnapod alkalmából az Isten éltessen, kívánok Neked jó egészséget és további alkotó éveket. Szeretnék még további beszélgetésekkor is társad lenni.

– Ehhez csak annyit tudok hozzátenni, hogy köszönöm ezt a mai találkozást és megtiszteltetést.

Az információ becsomagolása

Naiv feltételezés lenne azt gondolni, hogy az információs társadalomban létrejön az információs szabadság vagy demokratizmus. Megvalósul az információk mérhetetlenül gyors terjedése, s ezzel együtt számos új, eddig nem is sejtett információs-kommunikációs zavar és konfliktus keletkezik. Rögtön itt van az információ mennyisége, a közvetítés körülményei („zaj”), valamint a megértés. Ezek közül csak egyet veszek szemügyre. Elsőként informatikai kérdésnek gondolhatnánk, azután rögtön rájövünk: nyelvstratégiai, sőt hagyományos nyelv-művelési kérdéssről van szó. Csak most máshonnan közelíték. Írásom azt is bizonyítani kívánja, hogy a nyelv-művelést mélyen áthatja a demokratizmus, a beszélő és értő ember tisztelete.

Az információhoz való jog mindenkit megillet. Azt hiszem, ebben mindannyian egyetértünk. Idetartozik például az információ „csomagolása”, az információ eljuttatása, az információhoz való hozzáférés. Tehát mindenkinek joga van ahhoz, hogy az őt érintő, érdeklő információkhoz a lehető legkönnyebben jusson hozzá.

Vannak persze határesetek. Ilyen az, hogy a médiatörvényben közszolgálatinak nevezett három tévéadó közül kettő csak műhold segítségével fogható. Persze, mindenki vehet magának műholdvevőt, de azért az mégiscsak körülményesebb, nem szólva arról, hogy költségesebb, mint egy madzagot (antennát) kihúzni a szobában. „Határeset” az is, hogy a Kossuth rádió jelenleg még csak középhullámon fogható – s ebből meglehetősen rossz vételi viszonyok adódnak. Aki nem hiszi, próbálja meg hallgatni a műsort autórádióján egy villamos vagy trolibusz vonalán, de akár csak egy távvezeték alatt. Olyan fülsiketítő zajban lesz része, hogy rögtön egy kereskedelmi adóra vált – s oda a fontos információ. (A Kossuth rádió 2003-tól a nyugati URH-sávon is fogható lesz.)

Most azonban az információ becsomagolásáról: megfogalmazásáról, megszerkesztéséről lesz szó – mivel ez teljességgel nyelvi kérdés. Hiszen sokféleképpen mondhatunk el valamit. Elmondhatjuk egyszerűen: „Ott jön Pista!” Elmondhatjuk kicsit elvonatkoztatva: „Ott jön egy ember!” És tovább homályosíthatjuk a képet: „Jön valaki.” Sőt nyelvtan sem szükséges hozzá: „Jönni valaki.”

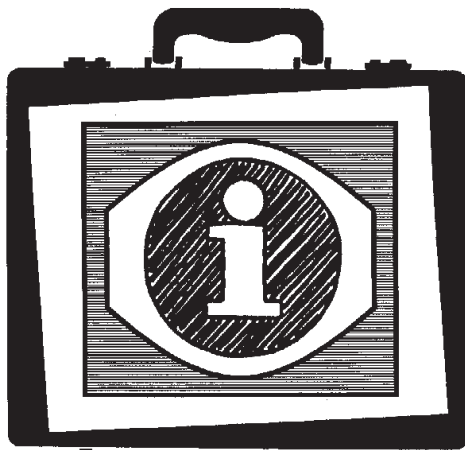
Hasonló eset az, ha valamit egyszerűen, magyarul vagy magyarosan mondhatunk el, de mi nem ezt tesszük. Például így: „Ezt elmondom, ebből mindenki extrapolálhat.”

Bizony, így hangzott el egy biztosítási tanács a rádióban. Mindenki extrapolálhat. Már látom lelki szemeim előtt az éppen főzőgető nagymamát, amint extrapolál. Nyilván rögtön elrontja az ételt. Egy közszolgálati rádióműsorban ne extrapoláljunk, hanem mondjuk ki világosan:

„Ezt elmondom, ebből mindenki következtethet.”

És mit mondjunk egy ilyen mondat hallatán: „Nem zárjuk ki a negatív lassulást, de nem számítunk recesszióra.”

Mi a csuda lehet a negatív lassulás, van talán pozitív lassulás is? A recessziót már kezdjük megszokni, de tegyék a kezüket a szívükre: mi lenne, ha szabatosan meg kellene határozniuk? Szóval: recesszió? És koncesszió? És konszignációs raktár? Ne folytassam? Inkább extrapoláljunk?

Persze attól sem lesz valami okvetlenül világosabb, ha egy mondatban csupa magyar szó van. Maradjunk ugyancsak a biztosítási tanácsadásnál: „A veszélyközösségi díjat lehet porlasztani.”

Akkor tehát porlasszuk a veszélyközösségi díjat, hátha nem marad belőle semmi. Azután porlasszuk tovább a díjakat, és még nekünk fog havonta fizetni a biztosító, hogy hajlandók vagyunk biztosítást kötni. Nem lenne rossz!

Az időjárás-jelentés az egyik leginkább közszolgálati információs műfaj. Ezer dolog függ attól, hogy esik-e, vagy sem, fű-e a szél, vagy sem. És helyeyt mit hallunk? „Európa időjárását anticiklon határozza meg. Légköri frontok alakulnak ki az anticiklonok peremén.”

Ha ilyeneket mondanak, fogalmam sincs, hogy esik-e vagy fű. Erről eszembe

jut a régi meteorológus-vicc: „Az időjárás-horizont vertikálisan manifesztálódik.” Póriasan: „Esik az eső.” Jó lenne tudatosítani, hogy az időjárás-jelentés nem tudományos szakmunka, nem doktori disszertáció, nem a hallgató vagy néző kifárasztása (előbb elmondjuk az európai időjárást, azután pihenünk egy kicsit, s talán félóra múlva szólunk valamit az itthon várhatóról is), szóval az időjárás-jelentés a legnyilvánvalóbb információs szolgáltatás. Ahhoz már semmit sem tudok hozzátenni, amikor az egyik kereskedelmi rádióban ezt hallom: „A mai csúcshőmérsékletet az X. cégnek köszönhetjük.” Ha nem anyanyelvi lapba írnek, a legedesebb felmenőt emlegetném többes szám második személyben -t tárgyraggal!

Ha a reklámszöveg nehezen érthető vagy zavaros, az fakadhat tudatosságából, s végül is belefér a gazdasági jogba: a saját pénzéért bárki közzölhet kevésbé hatékony hirdetést is. Persze nem bármit! Azt ugyan nem nagyon értem, miért kell ilyet kitalálni: „Ötféle prostart ajánlatból választhat.” De ha teljesen magyar az új szó,

akkor se biztos, hogy világos. Ilyen az *árelőny*. Ahogy magában a reklámban is szerepel: „De apu, mi az az *árelőny*?” Talán *árkedvezmény*? Ám egyes reklámokban *árelőnyt* is, *kedvezményt* is ígérnek. Akkor mi a csudáról van szó? Hogy egy teljes – abszolút „sötét”, azaz értelmetlen – mondatigazoljam: „A 260 000 forint *árelőny* az NJoy modellel megegyező felszereltségű Club modell javasolt listaárához viszonyítva” (Opel-hirdetés, Népszabadság, 2002. október 19.). Az ilyen szövegekre egy kollégám egyszer ezt mondta: „A kacska nem a regionális biocentrumra száll le, hanem a pocsolára.”

Azzal kezdtem, hogy az információhoz való jog mindenkit megillet. Persze nincs az a megszövegezés, amely mindenkihez egyformán eljut vagy eljuthat. Tömegközlelési eszközöknél, hírközegeként (médiaként), témaként és műfajként sok-sok változat lehetséges. Szó sincs arról, hogy a nyelv-művelő valamiféle leegyszerűsített, kilógózott egyenylvet akarna! Csak a rossz fogalmazástól szeretne óvni, s inteni a jó stílusra, a világosságra, a közérthetőségre. Most az információ, az információs jog, a demokratizmus jegyében. Mert manapság naponta sokszor igazzá válik a vicc: Hallottad, hogy Leningrádban Volvókat osztogatnak? Azután kiderül, hogy nem Leningrádban, hanem Moszkvában, nem Volvót, hanem Volgát, és nem osztogatnak, hanem fosztogatnak.

Balázs Géza

1%! Kérjük kedves olvasóinkat, előfizetőinket, hogy személyi jövedelemadójuk bevallásakor gondoljanak az Anyanyelvpolók Szövetségére. Adószámunk: 19663155-1-43.

NYELVI MOZAIK

(Malackodó reklámok – *Olvassa az utat* – Csigabiga helyett zárójel – Halhatatlan hivatali nyelv!)

Egy korszerű nyomtatót (gyengébbek kedvéért: printert) hirdető plakáton ez a mondat volt a legnagyobb betűkkel írva: *Bámulatos, hogy tud nyomni!*

A *nyom* igének a durvább beszélt nyelvben van 'közösül' jelentése is, bár erről a közismerten szemérmes Magyar értelmező kéziszótár (egyelőre) nem vesz tudomást. Ezt a kettősséget használja ki a (szerintem) ízléstelen szójáték, amelyet a „multifunkciós” csodamasina mellett tágra nyitott szemmel, érzékinek szánt mosollyal ránksodálkozó fiatal nő képe is hangsúlyoz.

A plakát eszembe juttatta azokat a régebbi reklámokat, amelyek erotikus célszavakkal, sikamlós kértelműségekkel próbálták felhívni a figyelmet valamire: *Fektesse be!*; *Micsoda farosszéria!* (mármost karosszéria); *Dagad a keblünk* (mert nagyobb terjedelemben jelenünk meg, mellette a testépítő bajnok nő képével); *Soha nem felejttem el az elsőt!* (az ezzel a szlogennel kísért jégkrémreklám miatt még sajtópolémia is támadt egy humorista és két feminista között). Aránylag még az volt a legszemlésebb, amely egy női folyóirat olvasójának *kedvenc melltartójára*, mármost az öt hátulról átölelő férfikezekre vonatkozott. (Ha jól emlékszem, éppen ez volt az, amely miatt pénzbírságot is kiszabtak.)

Az ilyesminek a megítélése ízlés dolga, és *de gustibus non est disputandum* (az ízlésekről nem kell vitatkozni).

Vitatkozni nem is kell, tiltakozni azonban igen, mégpedig akkor, amikor a reklám átlépi a malackodás és a trágárság közötti (nem is olyan elmosódott) határt. Íme a példa! Egy pesti szabadidőközpont egyik rendezvényét ezzel a címmel hirdették:

ÜLLŐI ÚTI FUCK

(plakátját saját szememmel láttam, a műsort azonban nem).

Vajon Kosztolányi, ha megérhette volna, tudna-e nevetni ezen az angol–magyar szójátékon?

Új típussal rukkolt ki az egyik nagy hagyományú autógyártó cég, és a tévéreklámban ezzel a jelmonddal hirdeti: „Szinte *olvassa az utat*.” Még fel sem oszúdok meglepődésemből, s már ezt halom a labdarúgó-mérkőzés szakkomentátorától: „Két olyan játékosról van szó, akik kreatív gondolkodásúak, *olvassák* ezt a futballt.”

De hát hogyan is lehet *olvasni* az utat vagy a futballt? Újabb, ha valami furcsasággal találkozom nyelvünkben, már

nem csupán az értelmező szótárt és a nyelvművelő könyveket lapozom fel, hanem az angol szótárt is. Lássuk csak! A *read* azon kívül, hogy 'olvas', többek között azt is jelenti, hogy 'megfejt, megért, értelmez'. Például *read the signs of the times* = megérti az idők szavát. Talán az ilyen kifejezések szolgálhattak mintául az idézett magyar mondatoknak: a játék minden fortélyát ismerő labdarúgó (folyékonyan) *olvassa a futballt*, az útviszonyokhoz tökéletesen alkalmazkodó gépköcsi pedig valósággal *olvassa az utat*. Meg lehet tehát magyarul néket, ettől azonban még nem szűnik meg az idegen-szerűségük.

Egyre több az anglicizmus a mai magyar sajtónyelvben. Fogjuk fel úgy, hogy ez annak a jele, hogy egyre többen tanulnak (meg) angolul. Milyen jó lenne azonban, ha ezt nem magyar beszédükkel és írásukkal akarnák tanúsítani!

Megváltozott az egyik magyar kereskedelmi tévécsatornának, a tv2-nek az emblémája (jobban megértik, ha ezt írom: logója?). Pedig mostanáig éppen ennek alapján különböztettük meg az állami televízió második csatornájától, az m2-től, ilyen neveket adva neki: *csiga-tévé*, *csigabiga-tévé*, ritkábban *mosógép-tévé*, *centrifuga-tévé*, sőt *kucac-tévé* (ezeket azért írom kötőjellel, mert alkalmi kapcsolatok, tagjaik még nem egyesültek végleges szóösszetételé).

És most már talán nem is fognak. Mert az ősz elején eltűnt a képernyőről a „csigabiga”, helyette egy zárójelbe tett kettes látható a jobb felső sarokban.

Talán a *csiga* szóhoz tapadó konnotációk (melléklejtések, képzetársítások) kedvezőtlen volta nyugtalanította a tulajdonos(oka)t? (Pl. *nyálkás*, *gusztustalan*, ráadásul *lassú!*) Akár így volt, akár nem, a „csigabiga”-emléma megszűntével a humoros, metaforikus elnevezések is bizonyára feledésbe fognak merülni.

Mint hogy azonban a tv2 és az m2 rövidítés hasonlósága továbbra is zavaró lehet, gondoskodni kellene valami újabb megkülönböztető névről. Hívjuk talán *zárójel-tévé*-nek? Ha már az új embléma tervezői úgy gondolták, *e (záró)jelben győzni fognak*.

Tavaly ünnepeltem (csak úgy magamban) annak a huszonötödik évfordulóját, hogy Bíró Ágnessel és Grétsy Lászlóval megjelentettük a Hivatalos nyelv-

vünk kézikönyve című kiadványt. (Ezüstlakodalom a hivatali nyelvvel?)

Azt hihetnők, hogy ez alatt a negyed évszázad alatt teljesen átalakult a magyar hivatali nyelv. Hiszen annyi minden megváltozott nálunk az utóbbi tíz-tizenöt évben, és talán semmi sem annyira, mint a politikai rendszer, a hivatali szervezet. A terminológia módosult is (pl. *tanács* helyett *önkormányzat*, *tanácselnök* helyett *polgármester*), a stílus azonban (amely, mint tudjuk, „maga az ember”, illetőleg „maga a hivatal”) lényegében megmaradt. Hadd mutassak be erre egy friss példát!

Kerületünk önkormányzatának lapjában, amelyet ingyenesen juttatnak el az itt lakókhoz, egy cikk jelent meg Társasházak figyelmébe címmel. Mivelhogy magam is társasházban lakom, figyelmesen elolvastam. A bevezető (a pontos lakcím elhagyásával) így hangzik: „A lakóépület I. emeleti erkélyének vakolata az erkélylemez betondarabjaival együtt a járdára zuhant. Szerencsére baleset nem történt annak ellenére, hogy pont az erkély alatt egy telefonfülke is üzemel. A veszélytelenítés megtörtént, először a gyalogjárda fölé lógó betondarab környezete lekerítésre, majd a megmozdult szerkezet leverésre került.”

Ó, halhatatlan hivatali nyelv! Mit neked rendszerváltozás, Varsói Szerződés helyett NATO, tervhivatal helyett áru- és értéktőzsde stb.! A tartalomhoz és a nyelvhez való sajátos viszony tökéletesen megmaradt. E viszony lényege: a személyhez kötött konkrétumnak már-már mulatságos kerülése. Vajon miért nem írhatja le a cikk aláírójaként feltüntetett Építési Iroda, hogy a veszélyessé vált területet *elkerítettük*, majd a járda fölé lógó betondarabot *levertük*, *eltávolítottuk*?

De sokszor megírták már a nyelvművelők, hogy a *kerül* szóval alkotott terjen-gős kifejezések többnyire jól helyettesíthetők egyetlen tömör igealakokkal, amely ráadásul a cselekvő személyét is elárulja. (Bár talán éppen ez az, amihez nem fűlik a foguk a hivataloskodóknak.) Most nem ismétlem el a szokásos tanácsokat. Olvasóim, hacsak nem hivatalnokok, kívülről fűjják őket.

Nem állom meg, hogy ne tegyek még két apró megjegyzést. A *veszélytelenítés* főnevet (bár szabályos képzésű) nem használnám egy ilyen, laikusokhoz szóló cikkben, mert túlságosan szaknyelvi. Végül pedig a pontoskodás, mint rendesen, ezúttal is karöltve jár a pongyolasággal: *pont az erkély alatt egy telefonfülke üzemel*.

Pont ezek miatt a dolgok miatt nem kedvelem a hivatali nyelvet, se a régit, se a mait. Vagy ez a kettő valójában egy és ugyanaz?!

Kemény Gábor

NYELVÜNK REJTETT DIMENZIÓI

Írásomban azokat a naponta használt szólásokat, kifejezéseket gyűjtöttem csokorba, amelyek jól mutatják, hogy a különféle méretek meghatározására (az elfogadott, ún. szabványmértékek mellett) milyen körülírt módokat használunk még, legyen az távolság vagy éppen hely megjelölése. Meglepő, hogy ezeket a szokásostól eltérő „mértékegységeket”, fogalmakat mennyire gyakran alkalmazzuk. Megismerhetjük a mindennapi fizikai, geometriai jellemzőink (súlyok, terület vagy idő, illetve más mennyiségek) megjelölésére szolgáló – nemegyszer tréfás – köznapi kifejezéseinket, szólásainkat. Tehát dimenziókat fejezünk ki másként, „népi” mértékegységek használatával. Ezeket a hozzávetőleges kifejezéseket átvitt vagy kettős értelemben használjuk, mégis jól érzékelhető utalások a hely, az idő, az erő, a távolság stb. megjelölésére. Ismerjük meg tehát a gyűjtemény gyöngyszemeit, magyarázattal ellátva!

– A BÉKA FENEKE ALATT van (Annyira alacsonyan helyezkedik el; általában az élet-színvonalra értik; fokozása: a bányászbéka...)

– A FELEDÉS HOMÁLYÁBA VÉSZ (Ha valami már igen régen történt; időmeghatározás.)

– A JÓ ÍZLÉS HATÁRAIN BELÜL (Képletes helymeghatározás.)

– Akkor lássam, amikor a HÁTAM KÖZEPÉT (Amit közvetlenül soha nem láthat valaki, csak tükrökből.)

– ÁLLIG FELFEGYVERZETT (Tökéletesen fel van szerelve. Ezzel a teljességet akarjuk kifejezni.)

– ÁRKON-BOKRON IS TÚL (...volt már. Tehát utolérhetetlen távolságba távolodott el.)

– Az a hely csak egy KÖPÉSNYIRE van innen (Nagyon közel levő hely.)

– Az árak a CSILLAGOS ÉGIG emelkedtek (Rövid idő alatt minden határt felülmúltak.)

– AZ ISMERETLENSÉG HOMÁLYÁBA BURKOLÓZIK (Meghatározhatatlan távolba vész.)

– AZ ÓPERENCIÁN IS TÚL (Igen nagy távolság, valójában alighanem Felső-Ausztria (= Oberösterreich) korábbi német Ober-Enns elnevezésének átvétele.)

– BATKA (Egykori pénzegység. Ha valaminek az értékét nem sokra becsüljük, akkor az fabatkát sem ér.)

– Bejártam a FÉL VILÁGOT (Hangzatos nagyotmondás: igen nagy területet barangolt be.)

– BORBÉLYÖTPERC (Időtartam, ami akár félóra is lehet, utalva a bizonytalanságra vagy megbízhatatlanságra.)

– DUNÁT LEHET VELE REKESZTENI (Igen nagy mennyiség kifejezésére szolgáló szólás.)

– Egy EMBERÖLTÖNYI TÁVOLSÁG (Valóságos időmérték, kb. 25–30 évet szoktak érteni rajta.)

– EGY NAPI JÁRÓFÖLDRE (Ilyen távolságra fekszik valami, feltételezve, hogy kb. 8–10 órát gyalogol az illető, akkor pedig ez kb. 35 km.)

– EGY PARASZTHAJSZÁLLAL nagyobb, vagy ennivel van arrébb (Igen kis távolságot jelent; vö. PARASZTHAJSZÁL.)

– EMBEREMLEKEZET ÓTA (Tehát olyan régóta, amire csak vissza lehet emlékezni.)

– EZER ÉV ÓTA nem láttalak (Túlzó kijelentés; nagy időbeli távolságra mondják.)

– FELLEGEKBEN JÁR (az, aki elképzeléseiben irreális magasságokban, a valóságtól igen messze van.)

– (FELSŐ) HATÁR A CSILLAGOS ÉG (A kommunista rendszerben gyakran emlegetett fogalom: meghatározhatatlan távolságra le-
vő.)

– FIKARCNYIT (... se változott; vajon egy hajszál hány fikarc?)

– GYORSABB, MINT A GONDOLAT (A sebesség mértékegysége; egyike a mindent túl szárnyaló értékeknek.)

– HANGYÁNYI (Nagyon kis mennyiség érzékeltetésére, a majdnem semminek a kifejezésére.)

– HÁROM LÉPÉS TÁVOLSÁGOT TART (Merev magatartás kifejezése, amikor valaki nem engedi magához közel a másikat, magyarárn nem barátkozik vele; hossz mérték.)

– HATÁRTALAN SZERELEM (Mindennek van határa, de ennek nincs!)

– HEGYEKET MOZGAT MEG az a lelkesedés, ami benne lakozik (A mérhetetlen erő kifejezésére.)

– HOLNAP (A jövőre utaló csalafinta időmeghatározás: „az a nap, amikor megkezdem a fogyókúrát, amikor elkezdek leszokni a cigiről”; magunk előtt görgetett határidő.)

– HOSSZULÉPÉS (A geometriához nincs sok köze. Valójában egy deci borból és két deci szódavízből álló kimért ital.)

– IDEIG-ÓRÁIG (Pontosan meg nem jelölt időtartam, amely a bizonytalanság ellenére korlátot állít.)

– ISTEN HÁTA MÖGÖTTI (Valahol igen messze levő.)

– ITT VAN A SZOMSZÉDBAN (Ez mást jelent, ha egy bérházban hangzik el, mint ha a szabadban.)

– JOTTÁNYIT SE változott (Az igen vékony görög /j[óta] betűre utal.)

– KARNYÚJTÁSNYIRA van (Ha valami térben vagy időben igen közel, elérhető távolságban van.)

– KÉRÉSZÉLETŰ (Időtartam-meghatározás, ha valami nagyon rövid ideig tart, hiszen a kérész csak egy napig él.)

– LÁTÁSTÓL VAKULÁSIG dolgozik (Időmérték; munkaidőként igen hosszú időtartam, a nap 24 órájának több mint a fele.)

– LEHELETNYI (Mint a hideg üvegre lecsapódott pára; vastagság-fogalom, kb. a hárttyavékonynak a fele.)

– LÉLEGZETVÉTELNYI szünet (Igen rövid idő: amíg valakinek a tüdeje újra megtelik friss levegővel.)

– MAGASAN HORDJA AZ ORRÁT (Lenézi embertársait, magát érdemtelenül többre tartja másoknál; virtuális távolságfogalom.)

– MENNYI AZ EGY PERC? (Ez attól függ, hogy az illető még a WC-ajtó előtt áll, vagy már mögötte; relatív időmeghatározás.)

– MESSZE ESETT AZ ALMA A FÁJÁTÓL (Képletes távolság, amikor valakinek az emberi tulajdonságai, képességei nagyon elmaradnak a szüleiétől.)

– MESSZE VAN IDE LACHÁZA (Becslesz-szerű, de meglehetősen nagy távolság jelölésére szolgál.)

– MESSZE VAN MAKÓ JERUZSÁLEM-TŐL (Igen-igen messze; képletes távolság-mérték.)

– Mint CSEPPBEN A TENGER (Paradox szélsőségek kifejezése; másként az egésznek a tükröződése a piciny részletben.)

– MUKKANÁSNYI IDŐ (Időmérték; rendkívül rövid idő.)

– NAGY LÁBON ÉL (Bár cipőméretre utal, az életvitel módjára értik.)

– NEM LÁT MESSZEBB AZ ORRA HEGYÉNÉL (Kicsiny távolság kifejezése, de gondolkodásra is értik.)

– NYÚLFARKNYI (Hosszúságot jelöl, valami rövid dologra, rendszerint írásműre vonatkozik.)

– OTT, AHOL A MADÁR SE JÁR (Lakott részekről távol eső, kihalt terület vagy ritkás hely megjelölése.)

– HETVEN ÉS A HALÁL KÖZÖTT (Életkormegadás, amikor valaki idős, de korát pontosan nem tudjuk.)

– ÖZÖNVÍZ ELŐTTI (Nagyon régi eredetű holmi vagy idejétmúlt elgondolás minősítésére; végül is időmérték.)

– PARASZTHAJSZÁL (A vastagság mércéje; tévedtél egy paraszthajszállal – kis tévedés, mégis hiba.)

– PILLANAT (Rendkívül rövid időtartam, egy szempillantásnyi idő.)

– SZARVA KÖZT A TÖGYIT (mármint elkapta, vagy az ügyetlenkedő ott keresi, de nem találja meg; a helymeghatározás tréfás formája.)

– SZEME KÖZÉ NÉZ (Pontos helymeghatározás; hasonló, mint a szemébe mond valakinek valamit.)

– SZEMERNYIT se változott (Viszonyítási mérték; egy szemer feltehetően valamilyen parányi részecske lehet.)

– TALPALATNYI FÖLD (Igen kis méretű földterület.)

– TALPIG BECSÜLETES (Bár a kezdőpont nincs meghatározva, a teljes ember méretére vonatkozik.)

– TISZAVIRÁG ÉLETŰ (Igen rövid ideig tartó; vö. KÉRÉSZÉLETŰ.)

– TŰRELMEM VÉGES (Ennek is van határa, még ha nincs is meghatározva a pontos befejezése; időmérték.)

– ULB (egy ULB az az idő, amennyi eltelik attól kezdve, hogy a „hőn szeretett” Walter Ulbricht megjelent a képernyőn, egészen addig, amíg a tévét kikapcsolták; az NDK-ban alkotott időmérték.)

– VÉGTULEN SZERETET (A szeretet eleve mérhetetlen, de ez akkora, hogy tovább már nem fokozható.)

– VESÉJÉBE lát (Helymeghatározás; nem bűvészmotatvány, se nem orvosi kifejezés; a rejtett, eldugott helyre való utalás azt fejezi ki, hogy mások ki nem mondott gondolataira érez rá.)

– VILÁGGÁ ment (Nagyon messze távolodott el.)

– VILLÁMGYORS és CSIGALASSÚ (Pi. mozgás; ellentétes, végletes időmértékek.)

Szentiványi Tibor

Ábécénk néhány érdekessége

Ha az alapfogalmak áttekintésére megnézzük a Magyar értelmező kéziszótárt, a következőkre bukkanhatunk. A **betű**: „Valamely beszédhang írott vagy nyomtatott jele, képe”, az **írásjegy** a „Beszédhang(ok)nak önálló, egyelemű jele”, az **írásjel** „Az írásjegyeket kiegészítő, illetve a leírt mondat tagolását, hangsúlyát stb. jelző elem (pl. ékezet, kérdőjel)”, a **diakritikus** jel pedig „A betű alá, fölé vagy mellé írt, a betű szokásos hangértékét módosító jel.”

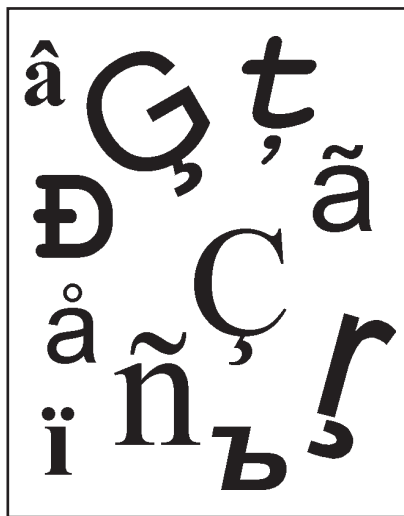
A betű tehát egy hangnak felel meg (ilyen például a cs betű, csak ez – szakkifejezéssel – kétjegyű betű, azaz a **betűjegy** nem azonos sem a betűvel, sem az írásjeggyel, hanem önálló fogalom).

Az írásjegy lehet egyetlen hang is, de lehet (és ez a lényegi különbség) egy egész hangtest is. Gondoljunk például a japán ábécékre, a hiraganára vagy a katakanára – ám nem is kell ilyen messzire mennünk: a meghatározásnak tökéletesen megfelelnek az általunk is használt arab számjegyek, hiszen például a 3 nyilván önálló egyelemű jel, a beszédhangoknak azonban egy egész csoportját szimbolizálja, tehát írásjegy. Mi magyarok ezzel a szimbólummal az öt **beszédhangból** álló „három” hangtestet jelöljük, míg például az orosz anyanyelvűek számára a 3 jelnek a három beszédhangból álló „tri” hangtest felel meg. Itt említhető meg az az érdekesség is, hogy a bővített magyar ábécé mai X „betűje” a fentiekből következőleg nem is betű, hiszen két hang, a „k” és az „sz” együttesét szimbolizálja, valójában tehát írásjegy.

Kiemelném még azt is, hogy a diakritikus jelek kifejezés helyett talán célszerűbb a **diakritikus jelek és technikák** megfogalmazást alkalmazni, mert a diakritikus célt, a hangérték-megváltoztatást nem okvetlenül csak kis kiegészítő jelekkel, hanem más módon, más technikákkal is elérhetjük. A diakritikus jelek idézett szótárbeli leírása amúgy sem teljesen pontos, hiszen a meghatározás szerint azokat a betű alá, fölé vagy mellé kellene írni. Ez valóban áll sok, például latin betűs nyelv diakritikus jeleire (é, ő, ü, ö, â, à, â, ã, ä, ñ, ï, ð, ú, r, á, ú stb.), ám sokára nem, mert a diakritikus jel hozzáérhet, illetve bele is épülhet az eredeti betűbe vagy betűjegybe. Jó példa erre a lengyel kemény L esete; itt a betű alapformája L, a diakritikus módosulat viszont Ł. Rengeveg hasonló példát találunk még a különféle nyelvek ábécéiben (pl. Đ, Ħ,

Ø, Ğ, Ç, Ø – ez utóbbi O két diakritikus jellel is meg van áldva). Ezek alapján a diakritikus jelek definíciója természetesen könnyen pontosítható. Nevezzünk diakritikus jelnek, technikának minden olyan, egy hangnak megfelelő betűjegyet érintő alakváltoztatást, kiegészítést, amely az eredeti betű hangértékét módosítja, megváltoztatja.

Az írásjelek használata azonban még tartogat számunkra meglepetéseket! A magyarban – amely lényegileg fonetikus író nyelv- és írásrendszer – viszonylag könnyűnek tűnik a

helyzet. A k valóban „k”, az i valóban „i”, kiejtéskor is. De már az angolnál elbizonytalanodom, ha eszembe jut a *few* betűjegyhármás ejtése. Nos, itt egy *few* alakú, grafikus objektumot láthatunk, amelynek (megközelítőleg) a „fjú” hangtest felel meg. Az idézett meghatározások alapján kijelenthetjük: mivel itt beszédhangok egy egész csoportját jelenítjük meg („f” + „j” + „ü”), mégpedig három betűjeggyel (az f, az e és a w), ezért az angol *few* írott objektumot három betűjegyes írásjegynek kell tekintenünk! (Három betűjegyből áll, ez világos, ám nem háromjegyű betű, hiszen nem egy hang felel meg neki, hanem egy egész hangtest, tehát csak írásjegynek nevezhetjük a meghatározások alapján.)

És most következzenek a számomra leginkább zavarba ejtő furcsaságok. Adott esetben a diakritikus jelek és a betűjegyek bizarrul hasonlóan viselkednek! A diakritikus jelek – mint láttuk – valamilyen módon az alapbetűjegyhez kapcsolódva megváltoztatják annak hangértékét. De hát éppen ezt teszi például a T-vel az Y is, amikor szépen – afféle diakritikus jel módjára – hozzáillesztjük a T betűnkhez, „ty” hangot formálva belő-

le. Hasonlóképp így lesz a G-ből GY vagy az N-ből NY. Ez utóbbi példákban az Y sokkal inkább szabályos, betű után írt diakritikus jelként működik, semmint betűjegyként, s még kevésbé betűként, amely egy beszélt hang írott vagy nyomtatott jele lenne. Lényeges leszögezni, hogy az Y-t gyakran (mégpedig nagyon gyakran!) használjuk ilyen diakritikus módon (NY, GY, TY, LY), s csak igen ritkán, például archaikusan írott családnevek végén betűként is, „i”-nek ejtve. (Most tekintsünk el az idegen személy-, cég- vagy földrajzi nevektől, illetve a magyarba idegen írással belopódzott néhány szótól, mint a *city*, amely még a Magyar helyesírási szótárban is ezzel az idegen írásformával szerepel.)

Ám a mi már említett cs betűnk sem olyan egyszerű eset. A szótári betűmeghatározásnak persze megfelelő, mivel egy beszédhangnak, a „cs” hangnak a jele, ám valahogy mégis furcsa, hogy egyúttal két önálló beszédhangnak megfelelő (tehát betűnek is nevezhető) betűjegyből, a c-ből és az s-ből kombináltuk össze. (A cs zöngés párját, a dzs-t már nem is memem említeni...) Ebből a szemszögből vizsgálódva s a meghatározásokat figyelembe véve a következőket mondhatjuk. Például az s betűjegy (amely egyúttal természetesen betű is, az „s” hangot reprezentálva) egyúttal diakritikus jelként is értelmezhető: a definíciónak megfelelően a c betű mellé (nevezetesen az y-hoz hasonlóan utána) írva megváltoztatja annak hangértékét. Így lesz a „c”-ből „cs” hang. Ráadásul mindezt fordítva is levezethetjük: a c mint alkalmi diakritikus jel az s betű elé illetve megváltoztatja annak hangértékét: így lesz az „s” hangból „cs”. Ezekre a logikus, de mégis különös megállapításokra mindenképpen érdemes fölfigyelnünk. Jusson eszünkbe például az orosz keményjel, a Ъ: ez nyilvánvalóan diakritikus jel, amely módosítja az előtte álló betű hangértékét, ám önállóan soha semmilyen hangot nem jelöl, sohasem tölt be betűfunkciót, szemben a magyar kétjegyű betűk példaként fölhozott eseteivel.

Úgy gondolom, a fentebbi jelenségek nagyon szép példái anyanyelvünk, ábécénk különlegességének, egyediségének, és egyúttal módot nyújtanak az emberiség egyik legnagyobb alkotásának, az írásnak, a betűvetésnek egy kicsit tudatosabb megértésére és csodálatára.

Dr. Grétsy Zsombor

LANDOL

Tekintsük át, mit írnak szótáraink az utóbbi néhány évtizedben erről az igéről. Az idegen szavak kéziszótára (1958) megjegyzi, hogy a szó német eredetű és a repüléssel kapcsolatos szóhasználat eleme. Két jelentést mutat be: „1. földet ér (repülőgép); leszáll (pilóta) 2. talajt fog (ejtőernyős)”.

A magyar nyelv értelmező szótára (1959–1962) szintén jelzi, hogy a *landol* a repülés szaknyelvéhez tartozik, és arra is figyelmeztet (csillaggal), hogy a szó „általában kerülendő, illetőleg felesleges, a vele jelölt jelentésben helytelen, ill. kerülendő”. A jelentést így adja meg a szótár: <Repülőgép(vel), légi jármű(vel)> lefelé eszkeedik, hogy földre szálljon; leszáll, földet ér”.

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (1967–1976) jellegének megfelelően nem minősíti az igét. Bemutatja, hogy első ismeretes előfordulása 1932-ből származik, ugyanis ekkor írja Kosztolányi Dezső A Pesti Hírlap Nyelvőrében: „*landol*: leszáll, földet ér (repülő)”.

A Magyar értelmező kéziszótár (1972) a fentieknek megfelelő jelentést ad meg, és ugyancsak helyteleníti az ige használatát.

Végezetül a Nyelvművelő kézikönyv (1980–1985) ezt írja: „*landol* A repülés szaknyelvének német, ill. angol eredetű szava. A köznyelvben lehetőleg ne éljünk vele, mert vannak rá jó magyar kifejezéseink: (a repülőgép) *leszáll, földet ér; földre* (a vízi repülőgép *vízre*) *ereszkeedik*. Mindenképpen kerüljük 'felszáll' értelmű téves használatát!” (NB. Angol eredetről sem a történeti-etimológiai szótárban, sem annak később, 1992–1995 között Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen címen megjelentetett tömörített és helyenként átdolgozott német nyelvű kiadásában nincs említés.)

A szótárakból tehát látható: voltaképpen mindegyikben vagy hetven esztendeje el van utasítva a *landol* használata. Valóban vannak megfelelő magyar igék vagy igés szerkezetek, amelyekkel élhetne a beszélő vagy író kiváltképpen akkor, ha nem a szakmai közösségekben szól, vagy nem annak ír. A *leszáll, leereszkeedik, földet ér, földet fog, partra ér* és így tovább mind használható lenne. Azonban – a napisajtóból származó példák mutatják – továbbra is él a *landol* ige.

Nézzük csak: „[A bankárt őrizetbe vette a biztonsági szolgálat,] amikor a gép sikeresen *landolt* a Buenos Aires-i nemzetközi repülőtéren” – ez a napilapbeli hír a szakmai zsargon kifejezését használja 2002-ben.

Feltűnő és megfontolásra érdemes, hogy nem csupán repülőgépek kapcsán olvasható az ige a lapokban: „Becslések szerint legalább kilenc, átlagosan 450 kilogrammos darab egészben *landolt*” (ti. egy mesterséges hold csapódott a légkörbe, majd a földre). A mesterséges hold végül is repülő tárgy, a repülőgéppel könnyen társítható szerkezet. Az ilyen módon becsapódó tárgyak azonban meglehetősen nagy sebességgel érkeznek, a meteoritok 300 m/s sebességgel ütköznek a földre, felületük több ezer fokra melegedik, s ami megmarad belőlük, az égéstől rendszertlen fekete bevonatú. A mesterséges hold darabjai mai mennyűtűkő gyanánt esnek, zuhannak, csapódnak a földre, – a repülőgépek általában nem így szoktak *landolni* (szerencsére).

A közlekedési balesetekről szóló híradásokban is egyre-másra fölbukkan az ige: „Az Audi az útpályákat elválasztó szalagkorlátnak vágódott, majd arra felszaladva pattogott tovább, végül a szemközti sávon átvágva *landolt*” – számol be egy gépkocsi szerencsétlenségéről a hírlapíró. Egy másik balesetről pedig így: „Tragédiát okozhatott volna, ha a tartálykocsi nem a füves árokparton *landolt*”. – A balesetek során a gépkocsik, sajnos, nem ritkán repülnek valamennyit a levegőben, s utána *landolnak*... (Engedtessék meg elmondani, hogy a szerző 1971-ben maga is re-

pült ilyenén módon, de sértetlenül „*landolt*” az út menti árokparton feje tetejére álló gépkocsival.) A repülés képze ma is sok mindenki képzeletét foglalkoztatja, talán innen is származik a *landol* használatának divatja.

Mindenestre a repülőgép leszállásmódjának a gépkocsira való efféle képzetársításos átvitele természetesen mondható gondolkodási és nyelvi művelet. Arról ír egy autósoknak szóló havilap, hogy a személykocsiban szabadon lévő kisebb-nagyobb állatok karambol esetén veszélyt okozhatnak, hiszen az utasoknak ütüldhetnek: „Egy negyven kg-os négylábú az ütközés sebességétől, a gépkocsi lassulásától[,] valamint a saját röppályájának hosszától függően körülbelül 500–2000 kg körüli erővel *landol* a szélvédőn vagy az utasok fején.” (Tekintsünk el attól, hogy az erőnek nem a kilogramm a mértékegysége, hanem a *newton*; korábban is a *kilopond* volt.)

Található némiképpen ironikus használat is. Egy napilap tárcájából való e példa, amelyben a szerző saját életéről ír: „[...] később különféle egyetemekre mászkálj, [majd] itt *landolj* mint győrszentiváni-pannonhalmi főjegyző fia [...]” Az efféle alkalmazás azt mutatja, a *landol* ige nek a nemzeti nyelvbe való beépülése még csak bizonyos helyzet(ek)hez van kötve: autóbaleset, műholdak becsapódása, az emberi életpálya bizonyos pontjára való eljutás stb. A valahová való – átvitt értelemben vehető – megérkezés hasonlóképpen a *landol* igével van kifejezve: „[...] az első nagyobb szabású tisztogatás után [ti. 1929 után] ugyanis néhány régi bolsevik fedezte fel magában az egykori diákot, és *landolt* a tudomány fellegvárában” – írta egy publicista.

A szovjet hódoltság vége felé szintén a repüléssel kapcsolatos szavak: az *ejtőernyős*, az *ejtőernyőzik* divatoztak annak kifejezésére, hogy egyes, viszonylag magas állású politikusok miként helyezték át életüket a társadalom más területére. Ez számukra a korábbihoz képest alacsonyabb társadalmi helyzetet jelentett. Nos: a magasabb pozícióból az alacsonyabbba érkező embereket neveztek *ejtőernyősöknek*. „Őn *ejtőernyősként* került a lap főszerkesztői székébe” – fordult a riporternő az újdonsült lapszerkesztőhöz (1990-ben). „Egy megyei tanácselnökről hallottam, hogy *ejtőernyősként* lett diplomata Párizsban” – írta valamelyik újság (1989-ben).

Mostanában, úgy látszik, egyre sokasodnak azok a helyzetek, amelyek a *landolás* képzetét keltik föl: „Miért mindig a szántóföldön *landolnak* az ipari beruházások?” – ez egy nagyobb újság-cikk címe, nyilván a hatáskeltés vezette a fogalmazó tollát, hiszen az ipari beruházás (a *zöldmezős beruházás*-ról van szó, amely újabb kifejezésünknek tudomásom szerint nincsen megírva a története) sem repülőgéphez, sem mesterséges holdhoz vagy más repülő tárgyhoz nem hasonlítható, viszont a szántóföldek földidézhetik a repülő leszállásához szükséges térséget. Szellemesebb és valóban stílusos ez a hírlapi cím: „Szolnokon *landolt* a Gripen-program” (az ilyen nevű vadászrepülőgépekhez kapcsolódó gazdasági tervekről van szó). Az elvontság szintje még nagyobb a következő példában: „[...] a pártokhoz közeli cégek, alapítványok számláján bűncselekmény elkövetése nélkül *landolt* több mint háromszázmillió.” Köznyelvi kifejezés vagy hivatali nyelvhasználat szerint a *számlára pénz érkezik* vagy *pénzt írnak a számlára* és így tovább. Láthatni: a *pénz landolása* nyilvánvalóan stílis hatáskeltésből születik.

Mi lesz a *landol* további sorsa, aligha jósolható meg. Mindenestre A magyar nyelv szóvégmutato szótárában (1969) a *gajdol* és a *strandol* közt már nem is olyan idegen ez a szó. A nyelvhasználók áll, teljesen magyarrá válik-e, azaz nyelvünknek egy újabb jövevényszava lesz-e belőle a XXI. században.

Büky László

Magyarországon sem?

Az elmúlt tíz-tizenkét évben általános volt a „táblaháború” a Kárpát-medencében: egyik nap kiírták magyarul is a helybeliek falujuk nevét a település bejáratánál levő táblára, hatósági engedéllyel természetesen, másnap pedig lefestve, összemázolva, összemocskolva vagy éppen ledöntve találták. Sohasem lehetett tudni, ki volt a tettes, a hatóságot nem is érdekelte, hiszen maga volt egyik oldalon az engedélyező, másik oldalon a cinkos vagy éppen a felbujtó. Sajnos, erről még mindig nem lehet múlt időben írni. Erdélyben már hatályos a közigazgatási törvény, amely a magyar lakosság legalább 20 százalékos aránya esetén előírja a kétnyelvű táblákat, az utak mentén azonban, noha szaporodnak a magyar nevek, még mindig láthatók a többségi indulat nyomai.

A törvény szerint Erdélyben már használhatók a magyar helységnevek, bizonyos feltételekkel nyilvánosan is kiírhatók. Annál zavaróbbak azok a kellemetlen élmények, amelyek néha Magyarországon, az anyaországban érik az embert, általában az erdélyi magyart, aki az otthoni tapasztalatok miatt bizonyára érzékenyebb némely dolgokra. A legközvetlenebb szintér a Nyugati pályaudvar, ahová befut, és ahonnan kiindul a két erdélyi vonat, a brassói *Corona* és a marosvásárhelyi *Ady*. Indulás előtt, a megszokott rendnek megfelelően, a hangosbemondó magyar nyelven (és csak magyar nyelven!) közli a vonat indulási idejét és útvonalát, az útvonal fontosabb állomásait, a határtól keletre, román területen már így: Oradea, Cluj-Napoca, Dej, Deda, Miercurea-Ciuc, Sfântu-Gheorghe, Braşov, vagy a másik vonalon: Oradea, Cluj-Napoca, Târgu-Mureş.

Ebből az erdélyi magyar azt a következtetést vonja le, hogy Magyarországon, Budapesten sem szabad a romániai magyar helységneveket használni. Ez persze így nem igaz, cáfolna bizonyára az európai szabályokat tisztelő MÁV-tisztviselő vagy politikus, aki ezt így rendelte el. Lehet, arra hivatkozna, hogy ez kölcsönös előzékenység, noha az utas nem tapasztalja ennek viszonzását a másik oldalon. Lehet, ez az általános európai gyakorlat (vagy éppen ez is egyike a misztikus és misztifikált csatlakozási feltételeknek). Lehet, az a nemes szándék, hogy a tájékoztatást a magyarul nem tudó román utas is megértse. Arról nem is beszélve, hogy a vonaton olyanok is sokan utaznak, akik sem magyarul, sem románul nem tudnak.

A vélt vagy valós előzékenységről, a protokollról vagy a válalt kölcsönösségről a mindebben tájékozatlan utas vagy éppen nyelvész mit sem tud. Annyit biztosan el lehet mondani, hogy ezt a tájékoztatást, ahogy a román nevek rossz magyar kiejtésben elhangzanak, kizárólag a románul is tudó magyar anyanyelvű utas

érti meg, tehát az erdélyi magyar. Az ő számára viszont szintén érthetőbb és lelkileg megnyugtatóbb volna, ha mindezt magyarul hallaná. Hiszen túlérzékeny és beteges lelkialkatával csak azt érezheti, hogy ezeknek a történelmi magyar helységneveknek, amelyeket otthon kétségbe vonnak és támadnak, Budapesten sincs nagy ázsziójuk.

Hogy pedig a kölcsönös tisztesség és az „eurokonform” kozmopolitizmus se szenvedjen csorbát, no meg hogy a tájékoztatás is elérje célját, el lehetne mindezt mondani több nyelven is: magyarul, románul, angolul például. Igaz, ez néhány perccel több időt venne igénybe.

Más jelek is arra utalnak, hogy nem olyan otthonosak, megszokottak a Kárpát-medencei magyar földrajzi nevek a magyarországiak számára. Budapesten néztem nemrég az egyik kereskedelmi televízió műsorát, és abban egy riport szerepelt, olyan, amilyen százával van állandóan forgalomban a világ néha bűzlő, néha csak áporodott kommunikációs csatornáin. A helyszín viszont számomra ismerős volt, a magyar szöveg *Zsuku de Szusz*-ról beszélt, ez pedig Kolozs megyei falu, románul leírva: *Jucu de Sus*, azaz *Felsőzsuk*. A *Zsuk* helységnevé jól ismert magyar név, személynévi eredetű (*Suk*), és családnév is alakult belőle (*Suky*).

Vannak persze friss változások is, amelyekről nem tudhat a riportter vagy a bemondó, és még a tájékozottabb szakmabeliek sem tudnak. Azért sem, mert még a legújabb kézikönyvekben, szótárakban sem szerepelnek. Nemrég került be a Duna Televízió hírműsorába a Brassó melletti *Szeceleváros* neve, a bemondó bizonyára a román nevet olvasta valahogy így: *Szeceleváros* (románul: *Săcele*). A település része a nevezetes *Hétfalu*-nak, a hétből négy alkotja, az a négy, amely közelebb esik Brassóhoz: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu és Hosszúfalu. A nagyváros többszomszédságában ez a négy falu egybenőtt, városiasodott, és mint egységes település kapta meg már korábban a román *Săcele* nevet, és ennek magyar ejtésű változatából lett a *Szeceleváros*. Most azonban, amikor a magyar név némi hivatalos státust kapott, és felkerülhetett a települést jelző táblára, a helyi magyar közösség úgy döntött, hogy magyar nevűl a *Négyfalu*-t választja. Tudnunk kell tehát arról is, hogy a nyelvterület legkeletibb szögletében, a magyarságában szórványosodott nagyváros, Brassó árnyékában, van egy kis sziget, amely őrzi sajátos hagyományait és nyelvjárását, egy kisváros, amelyet ma így nevezünk: *Négyfalu*.

Péntek János

„Kihátrál a segítség mögül”

A szóláskeveredés meglehetősen gyakori jelenség nyelvhasználatunkban. Azt jelenti, hogy két – valamilyen szempontból hasonló – szólás elemeit fölcserélik, például a *lándzsát tör mellette* és a *pálcát tör felette* vegyülése: *lándzsát tör felette*, vagy a *nem enged a negyvennyolcból* és a *kívágja*, *mint a huszonegyet* helytelenül: *nem enged a huszonegyből*.

A nyelvművelés által az utóbbi évtizedekben sokszor feldolgozott, régi példák mellett folyamatosan létrejönnek újabbak is. Ezek közé tartozik a *gátat vet* és a *határt szab* öszvér formája, a *gátat szab*. Pl. *Sikerült gátat szabni az autópáások terjedésének*. Ebbe a mondatba a két helyes változat közül az első illik: *Sikerült gátat vetni az autópáások terjedésének*. A kifogásolt *gátat szab* az utóbbi időben annyira elterjedt, annyira általánossá vált a köznyelvben, a sajtóban és a közéleti-politikai szóhasználatban egyaránt, hogy már-már kiszorítja a két eredeti szókapcsolatot. Érdemes tehát rendre megismételni figyelmünket. Ugyancsak a közelmúlt nyelvváltozásának eredménye a *szó kerül valamiről*. Pl. *A találkozon szó került a két ország közötti kulturális együttműködés megújításáról*. A két szabályos kifejezés: *szóba kerül valami* és *szó van valamiről*. Itt tehát a vonzatok cserélődtek föl. Helyesen: *A találkozon szóba került a két ország közötti kulturális együttműködés megújítása is*; illetőleg: *... szó volt az együttműködés megújításáról*.

Van azonban még frissebb példánk is! Szemünk előtt keletkezett, csupán néhány éves múltja van, mégis gyakran olvassuk-halljuk – szintén a közélet szereplőitől és a sajtó munkatársaitól – a következő, többszörösen kevert kifejezést: *kihátrál valami mögül*. Az idézet a 2002-es dunai árvízről szóló cikkből származik: *A Belügyminisztérium nem akar kihátrálni a segítség mögül*. A létrejöttében szerepet játszó – tehát azonos jelentésmezőbe tartozó – fordulatok: *meghátrál valami elől*, *kivonja magát valami alól* (mindkettő képes kifejezés), *kihátrál valahonnan* (konkrét értelemben, helyhatározós szó szerkezetként). A zavar egyrészt abból adódik, hogy a képes kifejezések tartalma vegyült az utóbbi, konkrét értelemben használt szókapcsolattal. Az egyszerű szóhasználati félrekapcsolásból úgy lett képzavar, hogy más névutó társult hozzá, mégpedig logikátlan módon (*valahonnan* helyett valami *mögül*). S hogy így milyen ésszerűtlenség született, azt akkor láthatjuk igazán, ha az utóbbi kifejezést értelmezzük. Mi történik, ha *valaki kihátrál valami mögül*? Akkor egy elbújt személy látható lesz. Ez a konkrét jelentése a kifogásolt mondatnak, s nyilván nem erről van szó ebben a képes kifejezésben sem. Az ilyen mondatokat sokszor átfogalmazással javíthatjuk ki: *A Belügyminisztérium nem zárkózik el a segítségtől*. Ilyen egyszerű az egész! Tiszta, világos, egyenes beszéd, nem holmi ködösítés.

Zimányi Árpád

Konszenzus

Körülbelül tizenöt éve kezdődött a *konszenzus* szó hazai pályafutása. A politikai és kulturális elit valósággal beleszeretett az „új” szóba, azóta is lépten-nyomon hallani, olvasni. Nem ment ki a divatból, a szóhasználatnak ma is erős hadállásai vannak. Jövevényszó? Meghonosodott kifejezés? Törhetjük a fejünket.

Ha legalább nagy vonalakban megismerkedünk a szó eredeti jelentéstartalmával és egykori funkciójával, világosabb lesz a kép.

A mai *konszenzus* szó azonos a latin *consensus*-szal, amely a *con-* (*cum*: val-vel, együtt) igekötőből és a *sentire* (érezni) igéből származó főnév. Az antik Rómában jogi vagy jogi-politikai szakkifejezés, a szenátusi határozatok egyik fajtája volt a *consensus omnium*, ami *egyhangú határozat*-ot jelent, valamennyi résztvevő egyetértésével. Azóta is ezt jelenti, vagyis egy testület, bizottság stb. egyhangú döntést hoz, és azt valamilyen módon ki is nyilvánítja. A kifejezés, alapjelentésén túl, még érzelmi töltést is hordoz magában, minthogy bizonyos ünnepélyesség is társul hozzá.

A szó a középkor elején „feltámadt”, az egyházi szférában lett használatos. A jelentősnek tartott határozatokat tüntették ki a *consensus* megjelöléssel. Így a dogmatikai kérdések eldöntésekor a vita utáni megegyezés, végső egyetértés elnevezése volt a *consensus patrum* vagy a *consensus theologorum*, vagyis az egyházatyák, a teológusok egyhangú határozata. Később, a reformációt követő másfél évszázadban a vezető protestáns teológusok ugyancsak a fontos hittételekben történt megállapodásokat, határozatokat nevezték *consensus*-nak. Minden hatá-

rozatot latinul szövegeztek meg, aminek természetesen a latin nyelv domináns szerepe volt az oka.

A magyar nyelvnek valójában nincs szüksége a *konszenzus* használatára, mert számos jó szavunk van erre: elsősorban az *egyetértés*, aztán a *megegyezés* vagy *megállapodás*, továbbá *közmegegyezés*, *közakarát* stb. – még árnyalatnyi különbségeket is ki tudunk fejezni.

Az mindenképpen nagy hiba, ha mindegyik szinonima helyett a *konszenzus*-t használjuk, mert ezzel kiszorítjuk az összes árnyalatot, szegényítjük nyelvünket. Fölösleges idegen szó, némi sznob felhanggal. Mégis elterjedt. Például a törvényhozók évek óta lelkesen használják ezt a formulát: *konszenzusra jutottunk*. Nem lenne helyesebb, rövidebb és egyszerűbb: *megállapodtunk*?

Az újságban azt olvasom, hogy „a frakciók között *konszenzus* alakult ki...” Nem volna jobb így: a frakciók *megegyeztek* vagy *megállapodtak*?

Némelyek *minimális konszenzus*-ról is beszélnek. Ilyen egyáltalán nincs, hiszen maga a *konszenzus* szó teljességet jelent. Sőt tovább is képezik a szót, *konszenzusos*, *konszenzuális* mellékeveket faragva a nagy múltú főnévből. Így a szó a mai nyelvhasználatban elkopik, elveszti emelkedettségét, közönségessé válik.

Hétkötetes értelmező szótárunkban hiába keressük a *konszenzus* szót – nem volt, nincs szüksége a szóra.

Végül említsük meg, hogy a latin *sentire* igéből számos meghonosodott képzett szavunk van, mint a *szentimentális*, a *szenzáció* és a *szenzor*.

Soproni János

Szín szavunk etimológiájához

A TESz. három csoportban tárgyalja e szót. A harmadik foglalkozik azzal a jelentésével, amely a színjátszásra vonatkozik. Eszerint a szó „magyar fejlemény”. A szláv eredetű, az első csoportba sorolt 'lombsátor' jelentéstől különült el, annak a ténynek a nyomán, „hogy a régi színészek lombsátor alatt vagy valamilyen közönséges színben játszottak” (mármint valamilyen gazdasági épületben). A szócikk csak mintegy mellékesen említi meg, hogy volt szerepe a szó kialakulásában a latin *scena* főnévnek, melynek nyelvi előzménye a görög *szkéné*. (Ez utóbbinak – érdekes módon – szintén 'sátor, sátoztető, bódé' az eredeti jelentése.)

Nos, én amondó vagyok, hogy itt aligha magyar fejleményről van szó.

A görög *szkéné*, a latin *scena*, a cseh és szlovák *sieň*, valamint a lengyel *sień* stb. egybeesése nemigen lehet a véletlen műve. A francia *scène* (színpad, színpadi jelenet), az angol *scene* vagy a német *Szene* aligha szláv hatásra vagy közvetítéssel került e nyelvekbe. Következésképpen már az a tétel, mely szerint a 'lombsátor' jelentésű, az első csoportban tárgyalt *szín* szó „északi szláv eredetű”, sem látszik meggyőzőnek a szememben. Nem tudok ugyan arról, hogy a régi görögök is sátoztető alatt játszottak volna (inkább e célra kialakított arénákra emlékszem), mindazonáltal elképzelhető, hogy a görög színjátszás kezdeti korszakában szintén sátrak voltak az előadások *színhelyei*. Mindenesetre a görög, latin, illetve szláv szavaknak ez az egybeesése föltűnő. Legalábbis felködlik a gyanú, hogy ha a magyarba csak-

ugyan a szláv nyelvekből került is át a 'játékszín' (vagy 'jelenet', lásd római szín, londoni szín) értelmű *szín*, a kiindulópont mégiscsak a görög *szkéné*, mely előbb jutott el (akár *scena* alakban) a csehekhez és a lengyelekhez, mint hozzánk. Ez nagyon is elképzelhető, tekintve, hogy a magyarországi latin nyelvi kultúra később jött létre a csehországinál vagy a lengyelországinál.

Gyanúmat alátámasztani látszik a *kémény* szó etimológiája, elterjedésének pályáivá. Róla is azt olvassuk a TESz.-ben, hogy szláv eredetű, habár végső forrása a 'kemence' jelentésű görög *kaminosz*, mely szó *caminus* alakban átkerült a latinba, *Kamin* alakban pedig a németbe. (A francia *cheminée* is innen származik.) Ezért én nem szláv eredetről beszélnék, hanem görög eredetről és szlávból való közvetlen átvételről.

A *kémény* szó esetében a TESz. legalább kimondja, hogy a szó végső forrása görög; nem egészen világos, hogy ezt ilyen félreérthetetlen formában miért nem szögezi le a 'játékszín, színi jelenet' jelentésű *szín* szó esetében. Csak nem a „magyar fejlemény” elméletének mindenáron való fenntartása végett?

Utólagos megjegyzés. Van egy negyedik csoport is a TESz.-ben, amely ezzel a szóval foglalkozik: *szín*-előtag, például *színbor*. Mind ebben, mind a második csoportban föl van tüntetve a 'java', 'valaminek a java' jelentés. Ez, akárhogy nézem-forgatom, egyetlen jelentés, nemde, nincs kétféle etimológiája. Logikus-e ebben az esetben külön címszót nyitni neki?

Timár György

Alliteráló agyrémek arzenálja

Ugye mindenki emlékszik még irodalmi tanulmányaiból az alliterációra? Az azonos szókezdések hangzásával kívánnak a szerzők (főleg költők) elérni bizonyos stílushatást. De vajon miféle hatást vált ki ugyanezen eszköz egy városi hetilap, a Halasi Tükör cikkcímeiben? Szerintem neveltségességet, bosszankodást.

Itt ugyanis az alliteráció csak öncélú játéka az újságírónak, aki sportot űz az ilyenek gyártásából, fitogtatva ügyességét: lám, akár négy azonos kezdetű szót is képes egymás után rakni. Funkciótlan, mondom, hiszen ezek a játékos címek egyáltalán nem könnyed cikkek fölé kerülnek.

Mondhatnák, persze, hogy figyelemfelhívás a céljuk, s ez igaz is lehetne, ha csak egyszer-egyszer alkalmaznák, ám itt olyan sűrűn fordulnak elő, hogy erre már senki sem kapja föl a fejét. Majdhogynem szótárat sikerült szerkesztenem az ilyen címekből: szinte az ábécé minden betűjére leltem alliterációt.

A cikkíró néha annyira magával ragadja a hév, hogy nem is elégszik meg egyvel, hanem külön betűrím jár az alcímnek is: *Csempész-csapda, Hajnali hajsza a határon; Halasi Hajtás: jeles jubileum*.

Sokszor az sem zavarja az alliterációk rabjait, hogy az így keletkezett címek magyartalanok vagy félreérthetők. Például azt, hogy *Vecsernyés vitás voksa*i, hajlamosak volnának úgy értelmezni, hogy Vecsernyés voksa*it* vitatja valaki, pedig valójában Vecsernyés vitatja a töredékszavazatokért kapott mandátumokat. Azt meg, hogy *Bálint bajnok birkózó*, magyarul úgy mondjuk, hogy *Bálint birkózóbajnok*

– csakhogy akkor eggyel kevesebb *b*-vel kezdődő szó maradna!

Néha az alliteráció egyéb – nem kevésbé izzadságszagú – ötlettel társul: *Kapitányi kérés, Zsaruha-divat, Kelendő kéjhölgyek kivitele, Bárokban táncoló, Szarvasokkal számoló*k (az utóbbiak a *Farkasokkal táncoló* filmcím gyatra utáztatai).

S ha már az egyéb ötleteknél járunk, hadd említsek né-

hány olyan példát is, amelyekben nincsen ugyan alliteráció, de ugyanúgy erőltetett szójátékokat tartalmaznak: *Szám-ok* (semmiféle okról nincs szó a hírben). Külön típus ezek között a zárójeles megoldás: *A kocka(kó) el van vetve*. Ez akár telitalálat is lehetne, ha arról volna szó, hogy eldöntötték („A kocka el van vetve”), felszámolják (elvetik) a kockakövet. Ám a cikkben semmi ilyesmit nem találunk. S vajon kik ültek a tálon a tiszt klubban: *(S)ültek a tiszt klubban?* Legföljebb a sültet, de azok miért ültek?

Máskor ez a zárójelezés teljesen rejtvénytűvé teszi a címet: *Kínaiak (a)rabok*

lettek, (l)rakomány a traktorplatón Tompánál. Miért kell talányokat föladni az olvasónak? A Halasi Tükör közéleti hetilap, nem rejtvénytűség.

Különben is. Inkább a szövegek nyelvi helyességére fordítanak azt az energiát, amelyet a „furfangos” címek kiötlésére pazarolnak. Akkor talán nem jelenne meg ilyen fejléc: *Vecsernyés vitás voksa*i, *Vihart kavart a halasi hallagto* (!).

Balog Lajos

Írogatok...

Nem vagyok író, de írogatok, mint például most is, amikor leülök az írógépemhez. Arra gondolok, hogy milyen nagyszerű ez a *-gat, -get* igeképző, hiszen az általam ismert idegen nyelveken a gyakoritást csak sokkal bonyolultabban lehet kifejezni; többnyire csak körülírással.

Ezt írja a Magyar értelmező kéziszótár erről az igeképzőről: **1.** <Tartós, huzamos cselekvés kifejezésére.> *Eszeget.* **2.** <Isméltető cselekvés kifejezésére.> *Bólingat.* (igei tőhöz) *Tereget.* **3.** *pejor* <Lagymatag v. csekély eredményű cselekvés kifejezésére.> *Verseket írogat.*

Mielőtt rátérnék a lényegre, hadd mondjak el egy valós történetet az igeképző pejoratív értelmére. 25 éves érettségi találkozóra jönnek össze a „fiúk”. Köztük van a messze földön híres festőművész is, aki már diák korában kitűnt tehetségével. A bankettasztalnál mellette ülő vidéki atyafi hozzá fordul, és megkérdezi: *Festegetsz-e még, Béla?* A művész pedig nem kezdte ismertetni eredményeit, kiállításait, elismerő kitüntetéseit, hanem csak ennyit mondott: *iiigen, még festegetek...*

E kitérő után visszatérek a lényegre. Gondolatban kikötöttem a *mos* ige névére; számos igekezővel összekapcsolva a

jelentése lényegében változatlan marad: *lemos* – lemossa a kocsi; *kimos* – kimossa a szennyest; *felmos* – felmossa a padlót; *megmos* – megmossa a kezét; *bemos* – a fodrász bemossa a hölgy haját; *alámos* – az árvíz alámossa a gátat stb.

Merőben más értelmet kap a *mos* ige, ha hozzáteszem a gyakorító igekezőt. Ez akkor jutott az eszembe, amikor az imént – étkezőasztalunktól felállva – elhangzott a gyakori és jobbára költői kérdés: ki *mosogat*? (Azért költői, mert a végén úgys többnyire a háziasszony lesz a szenvedő alany.)

Lám, a *mosogat* szóval egy eltérő cselekvésre vonatkozó igtét nyertünk, vagyis ez esetben a *-gat* már nem tekintendő gyakorító igekezőnek. A mosogatás kizárólag azt jelenti, hogy főzés-étkezés után meg kell tisztítani az edényeket, evőeszközöket.

Abban a reményben zárom soraimat, hogy még sokáig lesz alkalmam – hogy is mondjam csak: nem írói tevékenységet folytatni, hanem – írogatni...

Láng Miklós

Megjelent a Román–magyar közigazgatási szótár

Erdélyben az 1989-es rendszerváltozás után megalakulhatott az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége (AESZ) és a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) is. Mindkét szervezet több, közösen megtartott tanácskozáson vizsgálta az erdélyi (romániai) magyarság nyelvállapotát. Világosan látták, hogy az egyik legsürgetőbb tennivaló a hivatalos/hivatali, közigazgatási és gazdasági nyelvhasználatban észlelhető kevertnyelvűség és a rossz fordításokból eredő nyelvi hibák visszaszorítása. Ebből a célból az AESZ szótárszerkesztő munkacsoportot bízott meg. A most megjelent szótárt *Fazakas Emese, Szász A. Zoltán, Szász Lőrinc és Vremir Márta* állította össze, a lektorálás munkáját *Péntek János* végezte. A szótár elsősorban a közigazgatásban, hivatalban, igazságszolgáltatásban, szerkesztőségben dolgozóknak kíván segítséget nyújtani az egységes magyar és egységes erdélyi magyar közigazgatási nyelvhasználat kialakításában. Ahogy Péntek professzor a szótár kolozsvári bemutatóján mondta, az lenne az ideális, ha a könyvet mérceként, normaként használnák az erdélyi intézmények, például a polgármesteri hivatalok, egyházi és RMDSZ-irodák, iskolák, bíróságok, telekkönyvi hivatalok, közjegyzők, ügyvédek, művelődési házak és természetesen a sajtó, rádió, televízió.

Egységes magyar és egységes erdélyi magyar nyelvhasználat említettem az előzőekben. Miért nem beszélünk egységes magyar nyelvhasználatról? Miért fogadunk el a szabványtól elütő változatokat is? Mert a nyelvhasználati egység híveinek be kell látniuk – köztük a sorok írójának is –, hogy akadnak bizonyos eltérések a romániai és a magyar joggyakorlatban, vannak olyan

romániai intézmények, hivatalok, nyomtatványok stb., amelyek az anyaországban nem léteznek. Ezeket az elnevezéseket azonban Erdély-szerte egységessé kell tenni. A fő kérdés azonban mégiscsak az, miként sikerült a szótárnak az erdélyi (romániai) magyar hivatalos nyelv kifejezéseit közelítenie a magyarországi változatokhoz. Jó, hogy megtalálható például az *adószám, áfa, gimnázium, megyei jogú város, önkormányzat, rendőr-főkapitányság, városrendezés* és több hasonló kifejezés, amelyek helyett Erdélyben sokszor más formák fordulnak elő. Hiányoznak viszont és felvételüket kérik az olyan szavak, kifejezések, mint a *képviselő-testület, kocsiállás* (buszpályaudvaron), *pénzügyőrőség, kétharmados törvény, kiküldetési rendelvény, ombudsman, illetékbélyeg, birtoklap, tulajdonlap, tisztiorvosi szolgálat, tisztii főorvos, közlekedési minisztérium*. Beszélünk kellene az olyan pontatlanságokról is, mint például az *X. város rendőr-főkapitánysága* kifejezés vagy a *rendészet* és a *rendezés* közti különbség. Ugyanis rendőr-főkapitánysága az országnak, a fővárosnak, a megyének van, a városnak csak *rendőrkapitányság* jár. Jó kifejezés a *közlekedésrendészet*, de a *tájérendészet* helyett a *tájérendezés* a helyes forma, akárcsak a *városrendezés* vagy a *területrendezés*. Persze a nyelvművelés számára a nyelvi rendezés a legfontosabb! (Megjelent az *Illyés Közalapítvány és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával. Szerkesztette: Farkas Emese. Kiadja: az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége Kiadó, 2002.*)

Komoróczy György

Új stilisztikai kézikönyv – kutatóknak és diákoknak

Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába – ez a címe a neves stíluskutató, Kemény Gábor legújabb könyvének, amely a Tinta Könyvkiadó Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához elnevezésű sorozatának XIV. köteteként jelent meg.

A széles körű elméleti tájékozottságra, sokoldalú módszertani megalapozottságra és kiváló stíluslemző készségre épülő, tetszetős küllemű monográfia egyetemi, főiskolai hallgatók és tudományos kutatók számára valóban segédkönyvként fog szolgálni.

Ezt a sikert bátran megelőlegezhetem a szerzőnek, a kutatónak és a tanárnak, mert magam is tanítok stilisztikát, és tudom, hogy hallgatóim számára eddig is biztos eligazodási pontokat jelentettek kollégám stilisztikai tárgyú könyvei, a bennük olvasható stíluselméleti fejtegetések és műelemzések egyaránt. A *Képekbe menekülő élet* (Balassi Kiadó, 1993), a *Szindbád nyomában* (MTA Nyelvtudományi Intézet, 1991) vagy a *Krúdy képköltés* (Akadémiai Kiadó, 1974) sokat forgatott és idézett művek a diákok által ma is kedvelt Krúdy Gyula nyelvi világról, képköltéséről, meg persze a tágabb irodalmi környezetről. Azért is, mert úgy ismertetik meg a stilisztikával kapcsolatos elméleti kérdéseket, elemzési eljárásokat, hogy közben kedvet ébresztenek a szépirodalom, sőt a nyelvészeti szakirodalom olvasása iránt. Kemény Gábor eddigi könyvei és tanulmányai tapasztalatom szerint nemcsak kiváló szakmunkák tehát, hanem hatásos, maradandó és továbbgondolásra ösztönző, egyúttal stilisztikai élményt is nyújtó, élvezetes olvasmányok.

Ezt az értékelést bizonyára elfogadják tőlem lapunk olvasói is, hiszen a szerzőt ők is jól ismerik, mint a *Nyelvi mozaik* című rovat szerzőjét és a lap egyik szerkesztőjét.

De térjünk vissza Kemény Gábor most megjelent könyvéhez! A *Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába* azokat a kutatásokat foglalja össze, amelyeket a szerző a jelzett tárgykörben az elmúlt másfél évtizedben folytatott. A munka három fejezetre tagolódik, a két elméleti és egy gyakorlati részt imponálóan gazdag, több mint 400 tételből álló bibliográfia, igazi továbbvezető irodalomjegyzék követi, majd egy igen jól használható, részletes tárgymutató szolgálja a témakörök szerinti áttekintést.

A kötet bevezető része „elméleti töprengéseket” tartalmaz a stilisztika és a stílus mibenlétéről. Alapos nemzetközi tájékozottsággal mutat rá a szerző az olyan alapfogalmak, mint a *stílus*, a *szöveg*, a *szövegstílus* körében kialakult értelmezések erőnyeire és hiányosságaira, úgy, hogy közben az olvasó megismerheti a különféle stílusfelfogásokat és -magyarázatokat, eligazodhat az egyes nemzetközi és hazai iskolák között.

A második rész a nyelvi kép szemantikájából és stilisztikájából tartalmaz több mint százhusz oldalon át egzakt megállapításokat, rendszerezéseket, „rendellenességeket” és „szabályszerűségeket” a képszerűségről, a nyelvi képek típusairól, a költői nyelvhasználatról. Maga a *nyelvi kép*, a szépirodalom nyelvének egyik legfontosabb stílusesszüköze, a szerző meghatározása szerint gyűjtőfogalom: az elemi képek (a metafora és a többi összekép, továbbá a hasonlat), valamint a két vagy több elemi kép összekapcsolódásával, egymásba szövődésével létrejövő ún. komplex képek közös elnevezése. A nyelvi kép több mint stílusesszüköz – állapítja meg a monográfia, mert a költői szövegekben a képek sajátos hálózatot alkotnak, és növelik annak stilisztikai és nyelvtani összetartó erejét. Az olyan kép, mint Móricznál a *pillangó*, Babitsnál a *rózsa* és Krúdynál a *kis fazék* belső szervező, kohéziós erőként tartja össze a szöveget – tudhatjuk meg az egyik legizgalmasabb dolgozatból.

E három képpel át is jutottunk a harmadik fejezetbe, az elmélet felől a gyakorlati szövegelemző munka számára is kitekintést nyújtó elemzések körébe. Egyetemi és középiskolai stíluslemzésekhez kaphat itt mintát, mutatványt, módszertani segítséget tanár és diák. Krúdytól novellákat, Máraitól egy regényrészletet, Vas Istvántól pedig egy verset vizsgálunk a fejezet írásai, gazdagítva a stilisztikai elemzés műfaját, és újabb élményt szerezve a kitarító olvasónak.

Az olvasónak, akit a könyv valóban bevezet a stilisztika tudományába, a nyelvi képek világába, és aki ezután – kölcsönvéve a könyv egyik metaforáját – a kijelölt navigációs pontokat szem előtt tartva már maga hajózhat tovább a nyelvi képek alaposabb megismerése, megértése és megértetése felé. (Tinta Könyvkiadó, Budapest 2002. 227.)

Heltainé Nagy Erzsébet

Nyelvünkben a világ

Balázs Géza legújabb, 25. könyvének a borítóján egy szellemes karikatúra látható. A rajzon (Luzsicza Lajos Árpádé) egy népviseletbe öltözött pár táncos, a férfi jobb kezében fókos, bal kezét éppen „ihaj-csuhajra” emeli, a párja pedig csipőre tett kézzel népitáncos. A háttérben egy kifüggesztett szalagfelirat, rajta a következő: *Bacon party*. Ez sok mindent elárul a kötetéről és a szerzőről. Mindenekelőtt azt, hogy ebben a nyelvművelő cikkgyűjteményben az írások nemcsak a nyelv megőrzését célozzák, hanem kultúraféltők és identitásmentők is egyúttal. Arról is tanúskodnak, hogy a sokféle hagyomány, a népi és a nyelvi szorosan összetartozik. A könyv írásai ragyogó, olvasmányos esszék, főlfedező utak és turrák különféle helyszíneken és helyzetekben. Annak bizonyítékai, hogy mennyire lehet örülni a nyelvi jelenségeknek, s ezt a lelkesedését nem is rejti véka alá Balázs Géza.

A kötet első tanulmányai fajsúlyosabbak, terjedelmesebbek, a fejezet címe: *Globalizáció – Európa – magyar nyelv – a hely*. E rész legérdekesebb írása (talán nemcsak az én számomra) *A genius és az antigenius loci* című, amely valóságos curriculum vitae. Vallomás a szülőföldről, a szülőkről, arról, hogy milyen út vezetett a néprajzhoz és a nyelvészethez, hogyan lett a szerző *homo turisticus* (de nem olyan, mint amilyet egy másik karikatúrán láthatunk: az egyik túrázó a hegynek fel hátizsák helyett televíziót cipel), s már-már petrarcai áhítattal szól a hegy megmászásáról.

A kötet három fejezetében összesen 71 írás olvasható. Szemelgessünk belőlük ajánlásképpen! Sajnálatos az a középiskolai magyartanári mentalitás, mely szerint a nyelvtan száraz, élmény nélküli, s ezért elszabotálják a nyelvtanórákat (*A nyelvtan jó*). A számítógépek tömeges megjelenésével a számítástechnikai kifejezések magyartanítása, honosítása a legsürgetőbb nyelvstratégiai tennivaló (*Digitális nyelvújítás*). Megismerkedhetünk a legújabb szócsaláddal: *e-banking* (elektronikus banki kereskedelem), *e-business* (elektronikus üzletkötés, kereskedelem) *e-learning* (tanulás a világhálón; távtanulás). Egyetérthetünk a szerzővel, hogy nem örülhetünk ezeknek a félmozaikszóknak, hiszen szokatlan forma a szó elején használt kötőjel, szinte tükörképe az *-e* kérdőszónak (*E-nyelv-e?*). Olvashatunk az sms-helyesírásról, a kommunikáció 5 E törvényéről, miszerint csak együttműködéssel, empátiával, etikával, erőfeszítéssel és esztétikával lehet sikert elérni (*Pénzügyi sikernyelv: E-bank és tőzsd-e?*). Ezenkívül megtudhatjuk, hogy mit jelent a *besokall* és a *be vagyok havazva* kifejezés, s hogy miképp függ össze az emeletes házak szintjének elnevezése az adózással.

Balázs Géza úgy véli, hogy százötven évre van terve, gondolata, de mivel ezt aligha tudja teljesíteni, nem sajnálja ötleteit másoktól, hallgatóitól. Úgy vélem, ez a legfontosabb és legnemesebb szándék. (*ISTER Szolgáltató, Kereskedelmi és Kiadó Kft., Budapest 2002.*)

Minya Károly

A szociolingvisztikáról egy szöveggyűjtemény kapcsán

Általában is, magyar szakos tanároknak különösen is érdemes figyelnünk a Tinta Könyvkiadó publikációira. A most ismertetendően kívül csak kettőt emelek ki a sok fontos közül. *A Magyar szókincstár* volt az első, 1998-ban: szinte berobbant a közvéleménybe; még senkitől se hallottam, hogy ne emelte volna ki a hasznosságát. T. Somogyi Magda könyve: *Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései* (2000), mint címe is mutatja, útbaigazít évtizedek óta vajdó, vitatott témákban: képző, jel vagy rag-e például a birtokos személyrag, a *-szor*, *-szer*, *-ször*, a *-nként* s még jó egynehány toldalék.

T. Somogyi Magda is az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán dolgozik, a magyar nyelvtudományi tanszéken, miként A. Jászó Anna és Bódi Zoltán is, a *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény* című könyv (2002) két szerkesztője. Szemelvénygyűjteményt csak ritkán, nagyon indokolt esetben szoktunk ismertetni. Ez most ilyen, mert a szociolingvisztika új tudomány, fél évszázados, itthon még fiatalabb; de az 1984/85-ös tanév óta tanítják az egyetemeken és főiskolákon, s szerepel az iskolai tananyagban, tankönyvekben is. Az utóbbiak bizonyosságára elegendő bepillantani Szende Aladár *A magyar nyelv tankönyve* (1994) című művének következő fejezeteibe: Az ember és nyelve, A magyar nyelv helye a világban, Nyelvünk élete. Óriási e témakör szakirodalmá, de nehezen hozzáférhető, pedig gondolatköre egyre szélesedik, és egyre kiemelkedőbbé válik, mind a nyelvtudományban és az oktatásban, mind a politikában. Elegendő A nyelvi jogok egyetemes nyilatkozatára utalni, mely teljes terjedelmében olvasható szöveggyűjteményünkben (280–91).

Mi indokolja a szociolingvisztika, a tudományközi (interdiszciplináris) kutatási területből önálló tudománnyá vált témakör létét, fontosságát? Mi a szociolingvisztika? – *Társadalmi nyelvészet*, mondja Grétsy László, olyan stúdium, amely „nem független sem a nyelvhasználattól, sem a nyelv használóitól, sem pedig a nyelv külső történetétől” (297). A kutatásokból, ezek összegzéséből egyre világosabbá válik (jogos kérdés, vajon egyre elterjedtebbé is), hogy rendszeradataink, kérdéseink megalkotásához nem elegendő a mondat- és szövegszerkesztési szabályok ismerete és alkalmazása, hanem figyelemmel kell lennünk (vagyunk is: ösztönösen vagy tudatosan) az adott társadalmi környezet szokásrendszerére, társalgási szabályaira. Csak egy egyszerű példát szemléltetésül: a rádió- vagy tévériporter nem mondhatja riportalányának a *maga* névmást, meg-

szólítást (*Mondja, maga*), a városi nyelvben is ritka ez a megszólítás; falun ellenben még elég széles körben járja, az *ön* pedig meglehetősen „úrías”. E sommás megállapítások részletezését megtalálhatjuk a szöveggyűjtemény tanulmányaiban.

A szerkesztők jó érzéssel, több szempontot – különösen az iskoláét – szem előtt tartva válogattak. Lehetne témákat felvetni, amelyek kimaradtak (beszédaktusok, előfeltevések, beszélgetési szabályok stb.), de a könyv így is mintegy 300 oldal. Az egyes szemelvények végén gazdag irodalomjegyzék kínál további olvasnivalót. Inkább a témák fontosságára, iskolai felhasználhatóságára figyelve emelek ki egy pár részletet.

Szociolingvisztikai, nyelvhasználati felmérésre ad példát Kiss Jenő (Helyes és helytelen), valamint Felde Györgyi (Nyelvérvék és normatudat egy általános iskolai tanulók körében végzett felmérés tükrében). Ugyanezen célra jól hasznosítható Szűts László írása (A fiatalok nyelvérvék). Benkő Lorándnak egy egri konferencián elmondott előadása (Sznozság a nyelvhasználatban) nemcsak elgondolkodtató helyzetképet tár elénk az egyéniség hiányáról, háttérbe szorulásáról, hanem ösztönzés is lehet e magatartás nyelvi vetületeinek megfigyelésére, gyűjtésére.

B. Bernstein megállapításai a nyelvi hátrányos helyzetről eléggé ismertek már a pedagógusok körében (itt is olvashatók: Nyelvi szocializáció és oktathatóság), de fontos szempontokkal egészülnek ki Bíró Zoltán monográfiájának itt közölt részleteiben (A környezet fogsgágában), illetve Kiss Jenőnek egy másik cikkében (Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttér iskolások).

Ez utóbbi írás továbbvezet az elmúlt éveket meghatározó szociolingvisztikai vitához (regionalizmus, nyelvi norma, nyelvjárások és köznyelv viszonya, a határainkon kívüli magyarság nyelvhasználatának fejlődési irányai). Péntek János két cikkét ajánlom olvasóim figyelmébe (Magyar nyelvi különfejlődés a Kárpát-medencében és Nem őrizni: használni kell a nyelvet).

Összegező jellege révén figyelmet érdemel Pusztai Ferenc írása (Magyarul és magyarul), melyben áttekintést kapunk nyelvi, nyelvhelyességi vitáinkról, újabb nyelvi gondjainkról, a nyelvfejlődés tendenciáiról.

Bencédy József

Az „áf ponttól” a végpontig (Egy könyvheti könyv kapcsán)

Tavaly, az új évezred első esztendejében, mintegy divathul-lámként, kemény harc indult meg a nyelvművelés, a beszéd- és érintkezéskultúra ápolása ellen. Elharcosai szerint ez a „mítoszokra és babonákra építő” törekvés bele akar avatkozni „sok százezer, pontosabban több millió ember beszédébe”, és „megbélyegezni” a kiskorukban, közvetlen környezetük által beléjük rögzített „elsődleges nyelvváltozatot”, amely pedig „azt a közösséget szimbolizálja, amelyben fölnőttünk, így megtagadása a közösség megtagadását jelenti”. Pedig ez „szégyenérzetet táplál beléjük”, mintegy „gettóba zárja” a nem irodalmi nyelvet használókat mint közösséget; s ez a szégyenérzet később is megmarad; noha „az irodalmi nyelvnek nevezett nyelvváltozat semmivel sem jobb, mint a többi. Tekintélyét nem belső tökéletességének, hanem társadalmi megítélésének köszönheti”.

Bizonyító iskolapéldának többen is egy kilencven évvel ezelőtti eseményt hoztak fel az irodalomból. Ennek szerzője leírja: milyen testi-lelki kinokat okozott neki, városba került első gimnazistaként, hogy az „ef pontot” anyanyelvjárása szerint, dunántúliasan, „áf pont”-nak ejtette, geometriai feladatának megoldása közben. Tanára megróttá, társai kicsúfolták. Meg is szökött az iskolából; egy unokatestvére tudta csak – néhány pofonnal – visszatérni.

Igaz: ma is akad példa rá, hogy félművelt felnőttek, olykor akár túlbuzgó pedagógus is, megértés és türelem nélkül igyekeznek a kiművelt nyelvi normát érvényesíteni. Ám ebben nem a szándék elítélendő, csak a módszer. Ha valaki pofonnal szoktat a fogkefe vagy a zsebkendő használatára, az nem a fogmosás vagy a civilizált orrfúvás lélektipró voltát igazolja; csupán a pedagógiai analfabetizmus jele.

Mert mi lett az egykor megtiport iskolaszökevényből?

Deme László

Anyanyelvi rejtvénytár

Az utóbbi évtizedekben egyre népszerűbbek a szellemi vetélkedők, némi túlzással azt is mondhatjuk, hogy vetélkedő nemzet lettünk. Különböző rádiós és televíziós adókon se szeri, se száma a különféle vetélkedőknek, bár ezek jó része reklámcélokat szolgál. Sajnos, jelenleg kevés ezek között a nyelvi játék, bár a szellemi, műveltségi vetélkedőkben mindig van néhány anyanyelvi feladvány. Holott az anyanyelvi játék az egyik legdemokratikusabb verseny, játszhatja mindenki iskolázottságtól, életkortól függetlenül, hisz az anyanyelvét mindenki ismeri, illetve mindenkinek ismernie kell.

Az ilyen nyelvi játékokhoz nyújt segítséget az az új kiadvány, melynek címe: *Anyanyelvi rejtvénytár*. Bizonyos mértékig az egy évvel korábban megjelent *Szójátékos anyanyelvünk* című válogatásnak a folytatása ez a mű. Egy évvel ezelőtt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma hirdette meg a rejtvénytár pályázatot az Anyanyelvpolók Szövetségének szakmai támogatásával, s a beküldött pályaművek legjobbait tartalmazza a 2002-ben megjelent kötet. A bevezetőben a szerkesztő, Grétsy László azt írja, hogy a válogatás összeállításakor a bőség zavarával küzdött, hisz jobbnál jobb ötletekkel, feladattípusokkal árasztották el a bírálóbizottságot a pályázók. Ezek a feladattípusok kiválóan mutatják anyanyelvünk gazdagságát, játékosságát, s különösen alkalmasak a nyelvtanórák színesítésére, esetleg iskolai, házi versenyek, anyanyelvi vetélkedők forgatókönyvének összeállítására. Ha netán elfogynának a feladványok, a kötetben található ötletek, kérdéstípusok mintájára már nem nehéz újabb feladatokat készíteni.

A kötetben olvasható kérdések egyaránt felhasználhatók pergő szóbeli versenyek forgatókönyvének, illetve hosszabb fejtő-

Meggyűlölte talán azt a kicsiszolt, kulturált nyelvváltozatot, amelynek jegyében kigúnyolták, megalázták? Nem! Ha kezdetben talán berzenkedve is, de megbarátkozott vele, megtanulta, majd beleszeretett, sőt munkaeszközüvé tette. S ami több: ápolójává, csiszolójává szegődött maga is. Íróvá lett, nem is akármilyen; s egyik eszményképének, a szintén író-nyelvművelő Kosztolányi Dezsőnek összegyűjtötte és Erős várunk, a nyelv címmel kiadta anyanyelv-csiszoló írásait. S hogy ebben követőjévé is vált, bizonyítja: az idei könyvhéten kézbe vehettük, kötetbe gyűjtve, az ő írásait is az anyanyelvről. Tanulmányoszerűtől elbeszélő jellegűeken át naplójegyzetekig sokfélé, majd fél évszázad tallójáról; szóhasználatról, stílusról, nyelvrokonokról-nyelvrokonságról, – ahogy a kor adta a témát. Tagja lett az Akadémia Anyanyelvi Bizottságának, Kodály Zoltán után egy ideig elnöke is. Szükségesnek, hasznosnak és eredményesnek ítélte a nyelvművelők anyanyelvpoló buzgalmát.

S talán elfordult ezzel attól a szűkebb rétegtől, amely a későbbi megbélyegzett „első nyelvhasználattal” bocsátotta útjára? Elfordult a falutól, a pusztától, a néptől? Szembefordult vele? – Ellenkezőleg! Jellegzetes alakja volt a népi írók csoportjának. Első nagy prózai műve, a Petőfiről szóló után a második ezt a címet viselte: A puszták népe. Mert mikor kinőtt az őstalajból, mindent megtett, hogy művelje, segítsen termékenyebbé tenni, s felemelni a rajta dolgozókat.

Illyés Gyulának hívták. Új kötetének címe: A törzs szavai. Alcíme: Írások az anyanyelvről. Összegyűjtötte: Domokos Mátyás és Szathmári István. Közzétette: a Nap Kiadó. – Száz éve született, majdhogynem legalul. De felnőtt a nemzethez, azután föléje nőtt; de nem ellenére, hanem érte. Most itt van már a halhatatlan halottai között.

rést igénylő írásos feladatlapoknak az összeállításához. A bemutatott rejtvények sokoldalúsága, tematikai változatossága magával ragadja az olvasót. A kérdések elsősorban a magyar nyelv szókincsével, szólásokkal, közmondásokkal foglalkoznak játékos módon. Ízelítőül néhány feladványtípus! Mókás összetételek (melyik szó illik középre?: *ajtón és lámpa* – megoldás: *álló: ajtónálló és állólámpa*; az *ámok* és a *verseny* szavak közé? – a *futó: ámokfutó és futóverseny*; a *has* és a *háló* közé? – a *pók: haspók és pókháló*). Hosszabb szóban rövidebb szó: *alkalmazkodás; bikaborjú; mosómedve* stb., ezekben a rövidebb szót kellett kitárolni. Böven vannak tulajdonnévi feladatok, földrajzi nevekkal, személynévvel kapcsolatos rejtvények. Pl.: Tegye eléje a megfelelő keresztnevet: *áldás, kereszt, kosár, kosztüm* stb. Megoldások: *jánosáldás, andráskereszt, mőzeskosár, ádámkosztüm* stb. Szép számmal találunk ezeken kívül átköltött szólásokat, közmondásokat, szóláncokat. A kötet tekintélyes részét alkotják a szógyenyletek, a betű- és szónégyzetek, valamint különféle palindromjátékok, anagrammafeladatok. Újdonságként hatnak a verses talányok, melyek ritkán szerepelnek rejtvénykiadványokban. Pl.: „Első tagom libabeszéd, / másodiktól a falnak mész, / kettő együtt egy férfinév.” Megoldás: a *Gábor* keresztnev.

A kötet természetesen tartalmazza a feladatok megoldását is, de a magányos olvasónak is kellemes időtöltés, ha a feladványok kulcsát csak némi fejtörés után keresi meg. Az Anyanyelvi rejtvénytár című kötetet nemcsak a magyartanároknak ajánljuk, hanem mindenkinek, aki érdeklődik anyanyelvünk iránt, s szeret játszani is annak szókincsével. (*Anyanyelvi rejtvénytár. Szerkesztette: Grétsy László. NKÖM, Trezor Kiadó, Budapest 2002.*)

Szűts László

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEI

Jutalmak, emlékérmek

1. Kazinczy-jutalom

A Beszélni nehéz! rádióműsorhoz kapcsolódó beszédművelők körök közül ez évben a következők részesültek Kazinczy-jutalomban (helységnevéük betűrendjében, zárójelben vezetőjük neve):

A Balassi Bálint Gimnázium Balassi és Aranyosok köre, *Balassagyarmat* (vezetője: Bacskó Józsefné); – a Szondi György Szakközépiskola Lőrincze Lajos köre, *Balassagyarmat* (vezetője Pásztor Sándorné); – a Váci Mihály Gimnázium 12/B és 8/A osztályos köre, *Bátonyterenyé* (vezetője Oravecz Lászlóné); – a Montenuovo Nándor Szakképző Iskola tanulóinak Kicsik és Nagyok köre, *Bóly* (vezetője: Köves Béláné); – a Zrínyi Ilona Általános Tagiskola Beszélni nehéz! köre, *Börcs* (vezetője: Podráczky Márta); – a Csepel Műszaki Szakképző Iskola Beszélni nehéz! köre, *Budapest* (vezetője: Keppel Gyula); – a Gundel Károly Szakközépiskola Beszélni nehéz! köre, *Budapest* (vezetője: Babiczky Veronika); – a Móra Ferenc Gimnázium Alapító és Péchy Blanka köre, *Kiskunfélegyháza* (vezetője: Borbélyné Szabó Katalin); – az Apáczai Csere János Elméleti Liceum Beszélni nehéz! köre, *Kolozsvár* (vezetője: Misztrik Jolán); – a Római Katolikus Liceum Beszélni nehéz! köre, *Kolozsvár* (vezetője: Gáspár Mária); – a Jókai Mór Gimnázium Parlando köre, *Komárom* (vezetője: Miklós Józsefné); – a Lőrincze Lajos Általános Iskola Tanári köre, *Mikóháza* (vezetője: Firtkó Zsuzsanna); – a Herman Ottó Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Miskolc* (vezetője: Orliczky Ágnes); – a Jászai Mari Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Monor* (vezetője: Pecznik Ibolya); – a Kossuth Lajos Gimnázium Beszélni nehéz! köre, *Mosonmagyaróvár* (vezetője: Karsai Alfonzné); – a Jókai Mór Általános Iskola Beszélni nehéz! köre, *Sátoraljaiújhely* (vezetője: Végsőné Fazekas Aranka); – a Mikes Kelemen Liceum Alapító köre, *Sepsiszentgyörgy* (vezetője: Erdélyi Judit); – az Általános Iskola Alapító és 6. osztályos köre, *Soponya* (vezetője: Sajtos József); – a Berzsényi Dániel Evangélikus Liceum Beszélni nehéz! köre, *Sopron* (vezetője: Bátki Zsuzsanna); – az Árpád fejedelem Általános Iskola tanárainak Pinczési Judit köre, *Vác* (vezetője: Brúderné Kárpáti Andrea).

Gratulálunk, és további jó munkát kívánunk!

2. Bárczi Géza-emlékérem

Azoknak a felnőtteknek, akik kezdetekor, 26 évvel ezelőtt, levelezőiként csatlakoztak a Beszélni nehéz! mozgalomhoz, és mindmáig velünk tartottak-tartanak, a budapesti Kossuth Zsuzsa középiskolában tartott országos találkozónkon nyújtottuk át a Csongrád városi-megyei csoportunk által alapított Bárczi Géza-emlékérmét. Örömmünkre, személyesen

vették át mind a négyen: *Sámbokréthy Péter* (Pannonhalma); *Mezei Teréz* (Békéscsaba); *Balogh Imréné* (Békés), aki férjével együtt csatlakozott hozzánk, és elvesztése után is velünk tart; *Molnár Jánosné*, aki férje korai elvesztése óta folytatja az általa velünk kiépített kapcsolatot.

Köszönjük hajdani támogatásukat és negyedszázados velünk tartásukat.

Deme László

Nyertes: az anyanyelv

Kazinczy-verseny Szekszárdon

Ismét jubileumhoz érkezett a felsőoktatási intézmények Kazinczy-versenye. A 30. országos döntőnek a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kara adott otthont. A program a már megszokott rendben zajlott, változás csupán az időpontban volt; az idén májusban, a vizsgaidőszakban került sor a rendezvényre. Május 23-án délelőtt ke-rekasztal-beszélgetéssel indult a háromnapos eseménysorozat, délután az ünnepélyes megnyitón *Horváth Béla*, a kar főigazgatója és *Szövényi Zsolt*, az OM főosztályvezető-helyettese köszöntötte a résztvevőket. (Mindezekről részletesen beszámol az Egyetemi Fonetikai Füzetek következő száma.) A kötelező szöveg bemutatására is ezen a napon került sor. Mórícz Zsigmond Jóakaró című rövid elbeszélése minden versenyző számára hálásnak tűnő szöveg volt. A második napon felolvasott szabadon választott szövegek is a szokásos színességet és változatosságot mutatták.

Bolla Kálmán nyugalmazott egyetemi tanárnak, a zsűri elnökének zárszavából csupán egyetlen mondatot idézünk: „A versenynek nincs vesztese, nagy nyertese pedig anyanyelvünk!” A 43 versenyző közül a következő hallgatók kaptak Kazinczy-érmeket: *Horváth Sándor* (Konstantin Egyetem, Nyitra), *Horváth Gábor* (Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Főiskolai Kar), *Horváth Kálmán* (Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár), *Salát Magdolna* (ELTE BTK, Budapest), *Nagy Beáta* (Eszterházy Károly Főiskola, Eger), *Verdes Miklós* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba), *Fodor Zsuzsanna* (Nyíregyházi Főiskola), *Boros Emőke-Blanka* (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár), *Áltsach Gergely* (Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely), *Véghelyi Gabriella* (Kaposvári Egyetem, Csokonai Vitéz Mihály Főiskolai Kar), *Belső Zsuzsanna* (ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar, Budapest), *Lukács Réka* (Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely), *Rúzsza Krisztina* (Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Főiskolai Kar), *Klepe Anita* (Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely), *Thoma László* (Sárospataki Református Teológiai Akadémia).

Igazi újdonság volt a versenyen a szekszárdi főiskola volt és jelenlegi hallgatóiból álló civil zsűri, „árnyékszűri” működése. Ők Babits-emlékplakkal jutalmazták a legjobbakat, s a bíráskodás hitelességét erősíti az a tény, hogy mindössze 30%-ban tértek el a

„rendes” bírálóbizottság döntésétől. Természetesen igen fontos kiegészítője volt a programsorozatnak a városnézés. *Tóttós Gábor* jóvoltából – aki egyébként a rendezvény fő szervezője, házigazdája volt – olyan részletes helytörténeti idegenvezetésben részesülhettünk, hogy a végén a hallottakból egy kismonográfiát is lehetett volna kanyarítani. A szabad program megkoronázása a pincelátogatás és borkóstolás volt. Egy borpósz meghallgatása közben a pincészet vezetőjétől azt is megtudhattuk, hogy az elfogyasztott nemes nedűnek annyi jó hatása van, hogy a jelenlőknek legalább 100 évig kell élniük. Végezetül a Fritztanyán élőzenés, éjszakába nyúló táncos mulatozással zárult a nap.

Jövőre az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kara ad otthont a rendezvénynek.

M. K.

Rendezvények Nyíregyházán

• Február 18-án harmadik alkalommal rendezte meg az Eötvös József Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium magyar-munkaközössége az *Erős várunk a nyelv* című nyelvhasználati versenyt. Az Anyanyelvapótlók Szövetsége által is támogatott megmérettetésen csaknem 50 diák vett részt. Először egy írásbeli feladatsort oldottak meg, majd a szóbeli fordulóban a következő három téma közül választhattak: 1. Milyen legyen az iskola 30 év múlva? (Összefoglaló az Oktatási Minisztérium számára a megyei diákönkormányzat tanácskozása után.) 2. Hogyan fogok élni 30 év múlva? (Nyilatkozat a rádió ifjúsági műsorában a jövőképről.) 3. Hogyan tükröződik a durvaság napjaink nyelvhasználatában? (Vitaindító előadás az anyanyelvi szakkörön.)

• *A magyar nyelv hetét* a TIT Jurányi Lajos Egyesületével karöltve rendeztük meg. A megnyitónak március 19-én a város legújabb és legkorszerűbb iskolája, a Kodály Zoltán Általános Iskola adott otthont. Dr. Révay Valéria, a Nyíregyházi Főiskola docense, aki nemcsak nyelvész, hanem a helyi Európai Tanulmányok Központjának vezetője is, tartott előadást Egy új szaknyelv: a kialakuló euronyelv címmel. Ezenkívül a héten csaknem 20 előadás hangzott el a megye különböző középiskoláiban.

• Május 16–17-én a *Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport* első kihelyezett nyilvános ülését tartotta a Nyíregyházi Főiskolán. A nyelvészetből szakdolgozatot író és a mai magyar nyelv új jelenségeiről című speciál-kollégiumot választó főiskolások nagy érdeklődéssel hallgatták a következő előadásokat: Balázs Géza: A magyar nyelv az informatika korában, Domonkos Ágnes: Az empirikus nyelvészeti kutatások és a nyelvstratégia, Dede Éva: Gyerekek poráron. A mobilkommunikáció pszichológiája, Zimányi Árpád: Az idegenszerűségek hatása nyelvi rendszerünkre, Minya Károly: Nyelvművelés Finnországban. A kutatócsoport tagjai ezután a főiskolával, a várossal és a megyével ismerkedtek.

M. K.

Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Erdélyben

A Magyar Tudományos Akadémia kutatóállomásaiként nyelvi intézetek létesültek a külső magyar régiókban: a Felvidéken, Kárpátalján, a Vajdaságban. Az Arany János Közalapítvány támogatásával 2001 őszén Erdélyben a Szabó T. Attila nevét viselő Nyelvi Intézet jött létre. Az intézet működtetését szakmailag a kolozsvári egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke és az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége látja el, s ebben részt vállal az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) is. Az intézet hármasként működött: 1. demográfiai, jogi, szociolingvisztikai és oktatási adatbázis kialakítása és folyamatos bővítése, 2. élőnyelvi kutatás és nyelvi tervezés, 3. nyelvi szolgáltatás a magyar intézmények és magánszemélyek számára. Kutatóintézményként, információs háttérként és összehangolóként szolgál az olyan kutatások számára, amelyek a kisebbségi magyar nyelv állapotát, mozgását, a kétnyelvűség jelenségét vizsgálják. A nyelvi tervezés területén különösen a közigazgatási, a jogi, politikai nyelvvaltozat egységessége tétele, a szaknyelvek kialakítása igényel olyan többletmunkát, amelyben az elkövetkezőkben jelentős szerepe lehet az intézetnek. Szolgáltató funkciója a következőkre terjed ki: nyelvi tanácsadás a kisebbségi intézmények (sajtó, iskola, egyház, könyvkiadók, alapítványok stb.) számára, valamint az önkormányzati intézmények részére közérdekű fordítások szövegének lektorálása. A nyelvi tanácsadás a nyelvhasználati gondokra próbál orvoslást találni. A közigazgatási, jogi, politikai szakkifejezések használatában mutatkozó következetlenség, az intézménynevek anyanyelvűsítésének buktatói azt igazolják, hogy valóban szükség van egy ilyen szolgáltató intézményre.

A nyelvi régió nagysága és a nyelvi helyzet sokfélesége miatt a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet jelenleg két erdélyi városban működött nyelvi irodát: Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön. A kolozsvári szakmai központ munkatársai: Péntek János szakmai igazgató, Benő Attila ügyintéző, Bálint Emese doktorandusz. Sepsiszentgyörgyön Erdély Judit kutatói munkakörben tevékenykedik.

Az intézet munkatársai bekapcsolódtak a Román–magyar közigazgatási szótár munkálatainak végső szakaszába. A közigazgatási szótár magyar–román változatának elkészítése szerepel az intézet jövő évi tervében. Külső munkatársak bevonásával egy olyan román–magyar kulturális szótár megszerkesztését is tervezi az intézet, amely a román népi és elit kultúra, a román mentalitás és társadalomszervezés legjelentősebb elemeit mutatja be. Erre az évre vállalt lexikográfiai feladat volt egy román–magyar pedagógiai szótár elkészítése. Nemrég fejeztük be ennek anyaggyűjtési munkálatait.

2001. december 7-én Kolozsváron, december 8-án pedig Zilahon *Újabb eredmények a romániai magyar nyelvtudományban* címmel szervezett az intézet szakmai megbeszélést. Ekkor mutattak be több frissen megjelent nyelvészeti kiadványt: a Szilágyi nyelvjárás atlaszt, A romániai magyar nyelvjárások atlaszának 6. kötetét és Péntek János *A nyelv ritkuló légköre* című tanulmánykötetét.

Erdélyben évtizedek óta tapasztalható, hogy a hivatalos (adminisztratív és jogi) szövegek sebtében készült magyar változatai valóságosan megfertőzik a romániai magyar nyelvhasználatot. Ebből a megfontolásból 2002 júniusában az intézet tanácskozási kezdeményeztetett a Monitorul Oficial magyar változatoként megjelenő Hivatalos Közlöny fordítóival. Az intézet munkatársai felajánlották, hogy külső szakemberek bevonásával elvégzik a fontosabb törvények magyar fordításának lektorálását, az állandó nyelvi tanácsadást, sőt ha szükséges, egy megfelelő külső munkatárs személyében folyamatosan támogatni fogják a Hivatalos Közlöny munkáját.

2002 áprilisában megindult és azóta folyamatosan működik az intézet telefonos és internetes nyelvi tanácsadó szolgálata a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi irodában. Szintén áprilistól kezdve a világhálón is olvashatunk az intézet céljairól, tevékenységéről és elérhetőségéről (www.emc.ro/sztanyi).

Benő Attila

A magyar nyelv napjai Marosvásárhelyen

Nagy érdeklődés előzte meg az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetségének (AESZ) kétnapos rendezvényét. Április 18-án és 19-én a Bod Péter Diakóniai Központban minden erdélyi megye képviseltette magát az iskolásoknak szervezett mesemondó és anyanyelvi versenyen. Az ünnepélyes megnyitón jelen volt és üdvözölte az egybegyűlteket Fodor Imre, Marosvásárhely alpolgármestere is. A szónokok megemlékeztek az AESZ 10. születésnapjáról, illetőleg tízévi munkájának eredményeiről is.

Néhány fontosabb gondolat a két jeles szakember: Péntek János és Nagy L. János beszédéből. A kolozsvári professzor egyebek mellett utalt Marosvásárhely jelentőségére is. A Bolyaiak városa – mondta – mindig fontos szerepet töltött be Erdély szellemi és művelődési életében. 1993-ban itt emlékeztünk az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éves évfordulójára, és 2000-ben ez a város adott otthont az Anyanyelvi Konferenciának. A mostani rendezvény különleges légkörére is figyelniünk kell, mert ezekben a napokban zajlik az RMDSZ és a román kormánypárt közti egyezkedés a magyar nyelv használatáról Maros megyében – folytatva gondolatait Péntek János, majd végezetül a nyelv erkölcsi értékeiről beszélt: a nyelv az ismeretek forrása és

közvetítője; a nyelv identitás is, ezért számunkra erdélyi magyarok számára különösen fontos.

A szegedi vendég tanár az AESZ születésnapjára emlékezve beszélt a kétszáz éves jogelőről. Ez az időszak egyben azt is jelzi, hogy Erdélynek mindig fontos volt a magyar nyelv ügye. A most tízéves szakmai szervezet fennállása óta összefogta, tervszerűen irányította, az anyaországgal összehangolta az anyanyelvi versenyeket és mozgalmakat.

Az AESZ által alapított Nyelvörzés díját az idén Bartha János marosvásárhelyi nyugalmazott főiskolai tanár kapta. Az ő nyelvművelő munkásságát Murádin László tudományos főmunkatárs méltatta, egyúttal erőt, egészséget kívánva a díjazottnak közelgő 75. születésnapja alkalmából.

Az elemisták mesemondó versenyén a zsűri Boga Tamás kolozsvári első osztályos tanuló teljesítményét tartotta a legjobbnak. A tanítóképzősök közül Bartus Dalma marosvásárhelyi IV. éves középiskolás diák volt a legkiválóbb, a Kőrösi Csoma Sándor nevét viselő anyanyelvi versenyt pedig a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium csapata (Rangyák Zsuzsa Kincsem, Bodor Emőke, Égető Csenge) nyerte.

K. Gy.

Új szavak, kifejezések (22.)

bankol – bankból vagy automatából pénz veszt ki. Főnévi származéka: *bankolás*. „Lassulva nő az internetes *bankolás*” (Világ-gazdaság, 2002. okt. 7.).

biodízel – növényekből (pl. napraforgóból) készülő üzemanyag. „Két üzem épül a *biodízelprogram* keretében” (Magyar Nemzet, 2002. júl. 29.).

boldog óra – a *happy hours* magyarítása (Bogács).

csepürádió – sajjáról sajjra szálló propaganda (romániai magyar adat).

fénykorong – CD (magyarítási javaslat).

fut a ház (a lakás) – rendetlen a ház, a lakás.

internetpavilon, netpavilon – nyilvános helyen felállított, internetezésre használható helyiség (fülke). „Beváltak az utcai *internetpavilonok*” (Metro, 2002. okt. 7.).

képben van – tud valamiről, rálátása van valamire.

komputerszemét – elektronikus termékek hulladéka (elhasznált számítógép, lemez stb.). „Veszélyes méreg a *komputerszemét*” (Magyar Nemzet, 2002. aug. 5.). Másiként: *informatikai hulladék* (Népszabadság, 2002. okt. 7.).

menedékesen – fokozatosan, lépcsőzetesen (nyírja a haját) (romániai magyar adat, adatközlő: B. G.).

mms – képet is küldeni tudó mobiltelefon (Multimedia Message Service). Idegen mintára a rövidítés írása rendszerint *MMS*, de ajánlatosabb a kisbetűs *mms* forma (akár csak az *sms* esetében).

mozi – divatossá vált újabb jelentése: film. „A Chacho Rom című *mozit* négy évig forgatta, s épp tegnap került dobozba” (Vasárnap Reggel, 2001. júl. 1.).

sugarlemez – CD (magyarítási javaslat; adatközlő: F. L.).

szépségközpont – a *wellnessközpont* magyarítása.

tartótiszt – a titkosszolgálatoknál a *kapcsolattartó tiszt* rövidítése.

térfigyelő rendszer – nyilvános helyen (pl. utcán, tereken) biztonsági, bűnmegelőzési célból elhelyezett kamerák hálózata. „*Térfigyelő rendszer* működik Erzsébetvárosban” (Budapesti Újság, 2002. aug. 7.).

úti buli – a *road show* magyar megfelelője (adatközlő: H. E.).

üvegműlt – tiszta, áttekinthető, nyilvános életút. Az *üvegseb* mintájára alkotott kifejezés (Magyar Nemzet, 2002. jún. 27.).

veszi az adást – megérti a mondanivalót.

zöldtárca – környezetvédelmi minisztérium (Magyar Hírlap, 2002. jún. 2.).

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

**Balázs Géza: Magyar nyelv-
helyességi lexikon. Második,
javított kiadás. Corvina, Bu-
dapest, 2002**

**Gránicz István: A nyelv-
szeti poétika útjai és lehet-
ségei. [Tanulmányok.] Balassi
Kiadó, Budapest, 2002**

**Győri-Nagy Sándor: Kör-
nyezeti kommunikáció. Szent
István Egyetem, Gödöllő,
2002**

**Hernádi Sándor: Helyesír-
si (verseny)edzés. Kairosz
Könyvkiadó, Budapest, 2002**

**Kiefer Ferenc: Nyelvtudo-
mány. Tudománypolitika Ma-
gyarországon. II. A diszcipli-
nák művelése. MTA, Buda-
pest, 2001**

**Közgazdasági helyesírás-
szótár. Szakszavak, kifejez-
sek, szókapcsolatok és rövidí-
tések gyűjteménye. Szerkesz-
tők: Bárányné Szabadkai
Éva, Mihalik István. Tinta
Könyvkiadó, Budapest, 2002**

**Magyarok és nyelvtörvé-
nyek. Szerkesztette Kontra
Miklós és Hattyár Helga. Te-
leki László Alapítvány, Buda-
pest, 2002**

**Nagy magyar helyesírás-
szótár. Szerk. Cziffra István-
né, Nagy Emília, Szöllösi Zsu-
zsanna. Szalay Könyvkiadó,
Kisújszállás, 2002**

**Péntek János: A nyelv rit-
kuló légköre. Ht-Komp-Press
Kiadó, 2002**

**Róka Jolán: Kommuniká-
ciótan. Fejezetek a kommun-
káció elméletéből és gyakor-
latából. Századvég Kiadó,
2002**

**Sándor Anna: Anyanyelv-
használat és kétnyelvűség
egy kisebbségi magyar nyelv-
közösségben, Kolonban. Kal-
ligram, Pozsony, 2000**

**Szily Kálmán emlékezete.
Tudományos munkásságának
kronológiája. Összeállította:
Gazda István. Akadémiai Ki-
adó, Budapest, 2002**

G. L.

HÍREK

2002. szeptember 12–13-án *Jubileumi Szily-napok* színhelye volt a Szily Kálmán Kéttannyelvű Műszaki Középsiskola és Kollégium. A névadó emlékének szentelt tudományos ülésen **Gazda István** és **Grétsy László** méltatták Szily munkásságát, az utóbbi „Szily Kálmán mint nyelvész” címmel. Szily Kálmán domborművének felavatásán **Schiffer János** főpolgármester-helyettes mondott beszédet.

*

Az *Ügyészek Országos Egyesületének* kezdeményezésére ezentúl egy előadás-, illetve konzultációsorozat erejéig posztgraduális nyelvhelyességi-retorikai továbbképzésben vesznek részt az ügyészek. A továbbképzés első színhelye a Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség és Megyei Bíróság épületének díszterme volt. Az előadók: **Bíró Ágnes**, **Grétsy László** és **Szűts László**.

*

Az adai *Szarvas Gábor Napokat* 2002. október 10–12. között rendezték meg. Előadást tartott: **Csáky Sörös Piroska**, **Csányi Erzsébet**, **Cs. Nagy Lajos**, **Papp György**, **Rajslí Iлона** és **Zimányi Árpád**. A Szarvas Gábor Napokhoz immár hagyományosan kapcsolódó anyanyelvi vetélkedőt **Szűts László** vezette.

*

A nyitrai *Konstantin Egyetem Hungarisztika Tanszéke* 2002. október 11-én első alkalommal rendezte meg helyi szónokversenyét. A versenyhez „Kossuth Lajos, a magyar politikai szónoklás legnagyobb alakja” címmel retorikakonferencia is kapcsolódott. A versenyt és a konferenciát szlovákul és magyarul üdvözölte **Zdenka Gadusová**, a kar dékánja, majd előadást tartott **Révész Bertalan**, **Madarászné Marossy Ágnes**, **L. Aczél Petra**, **Adamikné Jászó Anna** és **Balázs Géza**.

*

2002. október 18–19-én kétnapos tudományos ülészek színhelye volt a Nyelvtudományi Intézet Benczúr utcai székháza. A megnyitót **Kenesei István**, a Nyelvtudományi Intézet igazgatója, a zárót **Gósy Mária**, a Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium vezetője tartotta. A *Beszédkutatás 2002* című ülészekon összesen több mint negyven előadás hangzott el.

*

Rádiós anyanyelvi konferenciát rendez 2002. december 6-án a *Magyar Rádió Oktatási Osztálya*.

*

A *Keresztény Élet* című lapban rendszeresen jelentkezik a Nyelvvel-lélekkel című nyelvművelő rovat.

*

A *Nemzeti Stratégiai Kutatások Programja* magyar nyelvi kutatásainak keretében 2003-ban elkészül A magyar nyelv a 21. században című tanulmánykötet.

*

2002 nyarán elhunyt **Kiss Kálmán**, a Magyar Rádió korábbi alelnöke, az 1976-ban alakult Nyelvi Bizottság elnöke. Kiss Kálmán a magyar közszolgálati rádiózás elkötelezett képviselője volt, aki mindig küzdött a kulturális, nyelvi értékek terjesztéséért. 2001 decemberében még ő vezette a Magyar Rádió anyanyelvi konferenciáját.

B. G. – G. L.

B. G.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt a 2002. évi 3. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

I. Részletekben az egész! 1. Kalamajka – akvamarin. 2. Gyanakvás – tárgyalás. 3. Komornyik – szemernyi. 4. Elvágódik – belvízkár. 5. Hajótörés – csütörtök. 6. Történész – történet. 7. Hetenként – gyermek. Az ismétlődő részekből összeolvasható mű címe: A magyar nyelv története. A három szerző: Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán.

II. Betűkapcsoló 1. Utóirat. 2. Tiepolo. 3. Overall. 4. Lesseps. 5. Sorompó. 6. Oraterv. 7. Via mala. 8. Aerobic. 9. Cívódás. 10. Sapporo. 11. Október. 12. Retorta. 13. Anyegin. A kezdőbetűkből összeolvasható cím: Utolsó vacsora. A freskó alkotója Leonardo da Vinci.

III. Játékos szókeresés. 1. Katarakta. (Mivel jó néhányan nem találtak rá a megfejtésre – s valóban nem közismert a szó –, érdeemes megemlítenünk, hogy e görög-latin eredetű szó vízesést, zuhatagot, az orvosi szaknyelvben pedig szürke hályogot jelent.) 2. Aranyalma. 3. Nevelőszülő. 4. Takarékszövetkezet. 5. Állatvédelem. 6. Társadalomkutatás. 7. Alapfogalom. A zenei műfaj megjelölése: kantáta.

IV. Hárombetűs rejtvények. 1. Bemegy. 2. Orangután. 3. Párkány. 4. Adjutáns. 5. Parádé. (De jó ez is: Parádé, sőt elfogadható a pad alatt megoldás is.) 6. Belépő. 7. Irigy. 8. Béremelés. (Ugyancsak elfogadható, bár személyjeles todaléka miatt nem „elegáns” megfejtés ez: béresem.)

V. Sütő András a nyelvről. Ahány anyanyelvi szóra váró gyermek: jövőnknek megannyi lámpása a meglódult időben.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Éltés Kondné, Veszprém, Endrődi u. 42/A (8200); Gergely Katalin és Gergely Márta, Kemece, Rákóczi u. 57. (4501); Hugyeczné Nedeliczki Mária, Vanyarc, Tabán u. 20. (2688); Kling Gáborné, Mohács, Radnóti ltp. 22. fszt. 3. (7700); Kudor Zsuzsa, Székesfehérvár, Szedreskerti ln. 13. I. em. (8000); Dr. Lőrinczné Sárkány Andrea, Budapest, Szigeti F. u. 19. X. 64. (1041); Pittmanné Mikó Ildikó, Szombathely, Szövő u. 48. (9700); Somogyi Tivadarné, Siófok, Horgony u. 6. (8600); Topolcsik Ferencné, Tolmács, Béke u. 24. (2657); Tóth Eszter, Békés, Karacs Teréz u. 1/3. II. 15. (5630). A nyerteseknek ezúton gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Értelmes helynevek. Mai nyelvérzékünk számára legtöbb helynevének nincs közzszoji jelentése, de számos olyan településnév is van, amely függetlenül attól, hogy értelmezése összhangban van-e a helynév tényleges, valóságos eredetével, nekünk is sugall valamit. (Egy példa: csekély munkadíj; megfejtése Kisbér.) Ezek után közlünk tíz olyan meghatározást, amelyek mindegyikének van egy mai helynévi megfelelője. A tíz helynévért 2–2, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. Apró pamacs:
2. Vítaserleg:
3. Híres gólya mázsál:
4. Páncélos taszítana:
5. Kalárisos lókörom:
6. Szaracén a földhányás:
7. Kanyarít napszálla után:
8. Jókora hóhéznak:
9. Vesszőz mókusféle rágcslót:
10. Cipszer pagony:

II. Törtvonalas betűrejtvények. Júniusi számunkban közölt betűrejtvényeinkkel több megfejtőnk csak elég nehezen vagy egyáltalán nem tudott megbirkózni, ezért, hogy ezt a rejtvény-műfajt is megkedveltessük olvasóinkkal, ismét egy betűrejtvényt sorozatot teszünk közzé. Szerzőnk ezúttal olyan betűrejtvényeket nyújt át a megfejtőknek, amelyek mindegyikében törtvonal is található! A megfejtésért rejtvényenként 2 pont jár, összesen tehát 16.

1. $\frac{KA}{MA}$	2. $\frac{EE}{EÖ}$	3. $\frac{P}{NTA}$	4. $\frac{E}{SZM}$
5. $\frac{NY}{B}$	6. $\frac{TE}{TÖ}$	7. $\frac{K}{AK}$	8. $\frac{G}{MÉ}$

III. Költők és verscímek. Tizenkét – már nem élő – költőnk verséből közlünk egy-egy sort. A feladat annak megtalálása, kinek melyik verséből valók az idézetek. Minden megtalált szerzőért 1, versének címéért pedig szintén 1 pontot lehet szerezni, azaz összesen 24-et. (Könnyítés, amely esetleg jól jöhet: ha megfejtőink egymás alá írják a költők születési évszámát, helyes megoldás esetén ezek összértéke egy csupa kettesből álló ötjegyű szám, vagyis 22 222!)

1. Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!
2. A népek erckorláti dőlnek
3. Él nemzet e hazán
4. Nem férünk a kontinensen
5. S választottunk magunknak csillagot
6. Sír szélén állok: nézzetek meg
7. Feje fölött a nyárfa is magyar
8. Krisztusom, mi kell még!
9. Bilincsbe jár mindig a tiszta szerelem
10. Káprázva álltam a kapum előtt
11. Reszel, kalapál, vályogot vet, ás
12. Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj

IV. Országjáró. A kilencbetűs ábra közepének kiegészítésére hárombetűs magyar helységek nevét várjuk. Ha olvasóink megoldása helyes, minden sor egy-egy értelmes szóvá válik, ezenkívül a középső függőleges sor lefelé összeolvassa egy kirándulási kellék nevét is elárulja. (A települések irányítószáma: 7768, 2889, 3295, 7215, 8127, 7535, 2862, 3073, 3902, 2941, 8161.) A településnevekért 1–1, az összeolvasható sorért további 4, összesen tehát 15 pontot könyvelhetnek el olvasóink.

M	A	L			S	Ö	R
F	E	L			O	L	T
I	N	G			E	D	Ő
C	S	Ó			H	Á	Z
Z	A	L			K	S	A
S	Z	A			G	Á	L
V	A	S			R	A	T
F	E	J			T	Á	S
B	O	L			S	Á	G
K	A	R			O	N	Y
V	É	D			S	A	K

V. Jókai Anna a nyelvről. Ezekben a napokban szép, kerek évfordulóját ünnepli Jókai Anna Kossuth-díjas írónk, azaz hogy mi ünnepeljük őt. Ez alkalomból keresztrejtvényünk fő soraiba tőle választottunk egy megszívlelésre érdemes megállapítást. Ezt tessék beküldeni! A megfejtésért 25 pont jár.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke kerek 100 pont, de már 80 pont is elég ahhoz, hogy a beküldő megfejtésével részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A most közölt rejtvények megoldását **2003. január 31-éig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122. Minden kedves olvasónknak a rejtvényekkel való sikeres megbirkózást és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a szerzők:

Bencze Imre (II.), Doroszlai Elekné (I.), Harmati Gizella (IV.), Láng Miklós (III.), Schmidt János (V.)

ÍRÓI MEGLÁTÁS

1	2	3	4	5	6	K	7	8	9	10	V	11	
12							13					14	
15						16		17					18
19					20		E		21			22	
23								24	25			26	27
28			29			30				31			
		32			33		34		35		E		
	36			37		38				39		40	
41			42		43				44		45		46
47						48				49		50	
51					52				53			54	
55			56	57			T		58				
59		60				61				62			
	63						64		65				
66			N							N			

VÍZSZINTES: 1. Jókai Anna gondolatának kezdete. 11. Mennybolt. 12. Olimpiai és világbajnok birkózó (Imre). 13. Iskolai időbeosztás. 15. USA-beli koreográfus, énekesnő (Paula). 17. Mesteri, színvonalas (munka). 19. A gondolat harmadik, befejező része. 21. Az einsteinium és a nitrogén vegyjele. 22. Télen használt sporteszköz. 23. ... Zagora; Bulgária hatodik legnépesebb városa. 24. Magyar vezér, Anonymus szerint Tas fia. 26. Forrásvizek radioaktivitását jelölő egység. 28. Magánhangzós részlet az ábécéből! 29. A réz vegyjele. 30. Törvényerejű rendelet, rövid. 31. Ritka női név. 32. USA-beli teniszező, sportvezető, az ATP nemzetközi szövetség alapító tagja és elnöke (Arthur Robert, 1943–1993). 34. Ma már bizalmas köszönés. 36. Futótáv vége! 37. Játékos tiszta rím, ha a copfos gyermekem teszi! 40. Azonos zenei hangok. 41. Naumov rendezőtársa (Alekszandr). 43. Ind. ellentéte! 44. Becézett Lídia. 47. A Duna német neve. 48. Kadosa ...; 20. századi zeneszerző. 49. A hélium vegyjele. 50. Középre mutató szócska. 51. Petrovics ...; kortárs zeneszerző. 52. A szív felőli oldal. 53. Szoprán énekesnő, Tatjánaként debütált 1960-ban (Teréz). 55. A lantan vegyjele. 56. Időmérő eszköz. 59. Valódi, hamisítatlan. 62. Fehér ...; író, a Bezzeg az én időmben című ifjúsági regény szerzője (1922–1996). 63. Számvetést ...; összegző. 65. ... Jensen; dán növényélettan-kutató (Peter). 66. Szomorúság.

FÜGGŐLEGES: 1. Geronimo indián népe. 2. Ütősök keltette pergő hang. 3. Kémi-ai műszóval: szolúció. 4. Pórus. 5. Alkalmi öltözék. 6. Következmény kiváltója. 7. Ajtókeret! 8. Három-, idegen eltagként. 9. Német festőművész (Otto, 1894–1967). 10. Fejlődés. 11. Kosztolányi Dezső regénye. 14. Az egyik égtáj, rövid. 16. A gy hang zöngétlen párja. 18. ...-hegy; a Bibliában is szereplő magaslat (Mózes hegye). 20. Ösztökélő szócska. 25. Régész, numizmatikus, szerkesztő, a róla elnevezett kódex első ismertetője (János, 1796–1871). 27. Szászvártól különválasztott település lakója Baranyában. 32. Az „... hatyú”; Shakespeare. 33. Fogadására. 35. Volumen, rövid. 36. ... lány; a Locomotiv GT slágere. 38. Gabonanövény. 39. Orosz színművész, filmrendező, Csalóka napfény című alkotásáért Oscar-díjat kapott (Nyikita). 41. ... Leigh; angol oratórium-énekesnő. 42. A gondolat második része. 45. Töltött, kifőzött tészta. 46. A nyelvtan egyik ágára vonatkozó. 50. Germinal ...; belga sportklub. 52. A Rajna torkolatvidékén élő ókori germán törzs tagja. 53. Siklós centruma! 54. A Vasas huszonhétszeres válogatott labdarúgója (Kálmán). 57. ... Descartes; francia filozófus, matematikus, természettudós. 58. Ajándékoz. 60. Az einsteinium vegyjele. 61. ...-de-France; történelmi vidék a Szajna mellékén. 64. Forrasztófém; cin. 65. Kintről.

Schmidt János

Almárium, szilvórium, sem(m)inárium

Az Édes Anyanyelvünk 2002/1. (februári) számában a *palántá*-ról ír Holczer József. A tőle megszó-
kott szellemességgel írja le gyer-
mekkori emlékét, amikor a szem-
ináriumról hazatérő édesapa így
szólítja meg kislát: *bolszevikpalán-
ta*. A *palánta* szó etimológiája mel-
lett a *szeminárium* (latinosan:
seminarium) eredetét is kifejti. Mi-
közben ezt olvasom, eszembe jut
egy régi történet, ami a népi etimo-
lógia frappáns példája is lehetne.

Tudjuk, hogy a *szilvórium* a szil-
vából főzött pálinka, ám az *almári-
um* nem almából készül, és nem
alkalmas étvágygerjesztő italként
való fogyasztásra.

Amikor „magasabb szempon-
tok” alapján beiskoláztak a Marxista-
Leninista Esti Egyetem három-
éves tagozatára (az ott szerzett je-
gyekre ma is büszke vagyok), vala-
melyik szellemdús hallgatótól hal-
lottam a tréfát. Miből van a szilvóri-
um? – tette fel a kérdést az illető.
Ezt mindannyian tudtuk. Az *almári-
um* szó eredetét már nem is kér-
dezte, hanem maga mondta, hogy
az meg almából készül. S ekkor
jött a csattanó: „a seminárium (sic!)
meg a semmiből van.”

Az előadók természetesen nem
hallották ezt a fejtegetést, pedig
nem ártott volna nekik. Igaz, a leg-
többjük emberséges volt. Erre is
hadd mondjak el egy esetet! Azok,
aki általában eredményesen szere-
peltek a szemináriumon, felmen-
tést kaphattak az év végén esedé-
kes kollokvium, illetve szigorlat
alól. A csoport vezetője megaján-
lott valamilyen jó jegyet (4-est vagy
5-öst). Egyik csoporttársunk igen
nehezen boldogult korunk tudomá-
nyával, azaz a marxizmus minden
résztérületén hiányos volt a tudá-
sa. A humánus csoportvezető szin-
te minden egyes alkalommal meg-
ajánlotta neki az elégséget, amit ő
örömmel elfogadott. Én sohasem
kaptam felmentést, de év végére
mindig jeles került indexembe. Így
aztán szemináriumi serénykedé-
sem csak jóval később hozta meg
gyümölcsét. Ezzel szemben tár-
sunk, aki semmit sem produkált,
sokatmondó osztályzattal térhetett
haza. Az ő *szemináriuma* valóban
sem(m)inárium volt.

Dóra Zoltán

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Jövőutazás – minden nap

A *minden nap* csak akkor marad külön, ha jelentése 'mindegyik nap' (pl. „Minden napnak leszakaszd virágát”). Ha 'naponta' értelemben használjuk, egybeírjuk: *mindennap*. (Egy autómárkát reklámozó nyomtatvány címlapjáról.) Talán ahhoz is „jövőutazás”-t kellene tennünk, hogy olyan reklámokat láthassunk, melyeknek írói a nagy fej-törés közben belekukkantanak a helyesírási szótárba is? (K. G.)

BIZAR FODRÁSZAT NYÍLIK

Profi hajápolás professzionális termékekkel.
Hajvágás, dauer, hajtó dauer, festés, színezés,
sattirozás különböző technikával.
Szeretettel várom kedves vendégeimet!

Kocsis Tünde

Nyitva: H: szünnap, K: 12-19, Sze., Csü.: 8-15,
P: 12-19, Szo.: előzetes bejelentkezés alapján

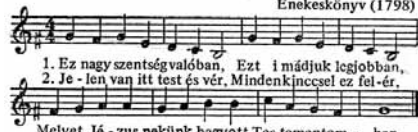
Időpontegyeztetés: Telefon: [REDACTED]

Cím: Komárom, [REDACTED]

Nem értem! Ha ez a BIZAR valami újfajta mozaikszó (pl. *bizalommal akarunk lenni ügyfeleinkhez*), akkor illene bennünket is beavatni a titokba, azaz felfedni létrejöttének hátterét. De ha a 'furcsa, szokatlan, meghökkenítő' jelentésű idegen szó hibásan írt formája, akkor nem a fodrászatot, hanem ezt a hirdetést illeti meg a *bizarr* jelző! (Beküldte Miklós Józsefné komáromi olvasónk.)

112 *Bozókai: Énekeskönyv (1797) – Szentmihályi: Énekeskönyv (1798)*

1. Ez nagy szentség valóban, Ezt i mádjuk legjobban,
2. Je - len van itt test és vér, Mindenkjncsel ez fel-ér.

Melyet Jé - zus nekünk hagyott Tes-tamentom - ban.
Ha el-hagyjuk vétké - in - ket, Minden jót i - gér.

3. Állj mellettünk, nagy Isten,
Titkos kenyér színében,
Légy irgalmas és meghallgass
Minden ínségben.
4. Háborútól oltalmaz,
Hiveidnek irgalmaz,
Betegséget, éhínséget
Tőlünk távoztass.
5. Tebenned van reményünk,
Életünk és épségünk.
Egyedül csak Téged kérünk,
Légy segítségünk.
6. Add, hogy készen lehessünk,
Boldog halált érhesünk.
E világból ha kiszóllítasz,
Véled lehessünk.

"Állj mellettünk nagy Isten,
Add, hogy készek lehessünk,
Boldog halált érhesünk,
E világból, ha kiszóllítasz
Véled lehessünk."
(Szent Mihály: Énekes könyv, 1798.)
Isten akaratában megnyugod-
va tudatjuk, hogy szeretett
nagyénénk

A Hozsanna énekeskönyvben (215. oldal) még *Szentmihályi* néven szerepel az ének, amely a Petőfi Népe hirdetésében egy „kis” szövegromlással Szent Mihálynak tulajdonították. Észrevette és ki-nyomozta: **Holczer József**.

Masszírozás

- **Teljes frissítő testmasszás**
- **Teljes izomlazító masszás**
- **Fogyasztó, zsírlazító masszás, egyénre szabott táplálkozási tanácsok**

A masszás korra és nemre való tekintet nélkül igénybe vehető.
A kezelés igény szerint a megrendelő lakásán is történhet.

Radnóci Judit budakeszi olvasónk két okból is bírálja – teljesen jogosan! – ezt a Magyar Hírlapban talált apróhirdetést. Az egyik ok az, hogy több vessző is hiányzik a szövegből. A legfeltűnőbb a *gyermektelen* szó után szükséges vessző elmaradása, mert így a szöveg azt sugallja, hogy *gyermektelen orvoscsaládból* is származhat valaki. A másik, talán még ennél is zavaróbb hiba a *mint jóbarát* kapcsolat odabiggyesztése a mondat végére. Ez elé történetesen nem kellene vessző, hiszen nem hasonlítást fejez ki, hanem állapotjelölő kifejezés. De még ennél is nagyobb baj az, hogy sem az alanyra (*nő*) nem vonatkozhat, mert akkor közvetlenül utána vagy legalábbis hozzá közel kellene állnia, sem a tárgyra (*férfit*), mert nincs vele egyeztetve. „De ha semmire sem vonatkozik – írja olvasónk –, akkor voltaképpen mit keres itt ez a kifejezés? Természetesen értjük, mit akart vele közölni a mondat fogalmazója, de nem azt tette. Leginkább talán így fogalmazhatott volna: »... csinosnak mondott nő keresi jó barátját az a 70–80 közötti magányos férfit, aki szintén egyedül van.«”

TÁRSKERESŐ

70 ÉV KÖRÜLI jól szituált özvegy, gyermektelen orvoscsaládból származó csinosnak mondott nő keresi azt a **70–80 közötti magányos férfit**, aki szintén egyedül van, **mint jóbarát**.

4 metro
2002. AUGUSZTUS 7. SZERDA

káskulcs feltalálásának helyét is.

A helyszínre küldött járőr holtan találta a **férfit két 11 és 15 éves lánygyermekét, illetve 39 éves feleségét. Az alapos gyanú szerint a 41 éves férfi fojtotta meg a vele egy háztartásban élőket; majd öngyilkosságot követett el.** (Metro)

A férfinak két iker leánygyermekke volt? Nem, csupán a fogalmazás helytelen. Helyes így lett volna: *a férfi 11 és 15 éves leánygyermekét* (vagy: *leányát*). Még elfogadható lehetne a fogalmazás akkor is, ha a *két* szó után vessző került volna. (Beküldte **Láng Miklós** olvasónk és állandó szerzőnk.)

Ez a hirdetés arról árulkodik, hogy feladói nincsenek tisztában az általuk ajánlott szolgáltatás legfőbb szavának helyesírásával. Mert nyelvünkben van ugyan példa arra, hogy egy-egy idegen nyelvből, elsősorban a franciából átvett szó végső kiejtett zs-je nálunk s-re módosult – így keletkezett *máriás* kártyajátékunk neve a francia *mariage* (ejtsd: mariázs) szóból, amely az azonos színből való királynak és dámának a játékbeli nagy szerepére utal –, de a *masszázs* (< francia *massage*) nem ilyen. Mint ahogy nem ilyen a *dekoltázs* (< fr. *décolletage*) vagy a *garázs* (< fr. *garage*) sem. A *masszás* helyett akkor már inkább *gyúrás*-t vagy *dögönyözés*-t kínálhatk volna! Ezek csakugyan sel végződnek... (Beküldte **Kanczler István** székesfe-